

POLITIKAI MEGKÜLÖNBÖZTETÉS A HORTHY-HADSEREGBEN 1919—1945

GAZSI JÓZSEF

I. Az ellenforradalmi hadsereg társadalmi és osztálybázisa, az itt érvényesülő diszkrimináció

Az ellenforradalmat végrehajtó Horthy-hadsereg túlnyomó részben a régi fegyveres erők hivatásos állományából tevődött össze. Már az úgynevezett „Nemzeti Hadsereg” felállítását kimondó első rendelet is akképpen intézkedik, hogy csakis „megbízható hivatásos tisztek és altisztekből” álló keret alkossa a fehér hadsereg magvát. Ezt kellett feltölteni önként jelentkező tisztekkel és „egyéb” legénységgel. Határozott törekvés figyelhető meg tartalékos tisztek és „kivételesen” polgári egyének, főleg egykori államhivatalnokok bevonására is.¹

Az elit tiszti csoportoknak az ellenforradalmi megmozdulásokban való részvétele — mint azok vezető ereje — e korszakban Európa-szerte megfigyelhető. Hírhedt képviselői voltak ennek Horthyék darutollasai, fehér különítményesei.

A tiszti századok legénységi beosztásait is volt tisztek és tovább-
szolgáló tiszthelyettesek töltötték be. Csupán egészen kis részben szolgált ott önként jelentkező, „minden tekintetben teljesen megbízható” legénységek. A továbbiakban az a törekvés érvényesült, hogy ezen alakulatokat töltsék fel politikailag megszűrt, teljes garanciát nyújtó elemekkel.²

A csendőrség és rendőrség kiépítésénél is mindenekelőtt volt tisztekre és altisztekre kívántak támaszkodni.³

Az országszerte létrehozott helyi karhatalmi formációkba kötelezővé tették az állami tisztviselők belépését. A budapesti karhatalmi parancsnokság is a megbízható helyi polgárság — „amely társadalmi állásánál fogva... az egész véderőnk legmegbízhatóbb részét képezi” — felfegyverzését követeli. Vidéken főleg hivatalnokok, szellemi szabadpályán levők, papok, iparosok, földbirtokosok, gazdák, intézők, önálló

¹ *Hetés Tibor—Morva Tamásné*: Csak szolgálati használatra. Budapest, 1968., 58., 8. o.

² Uo. 107. o.

³ Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon. 1919—1921. Szerkesztette: *Nemes Dezső*. Budapest, 1956., 183. o.

vállalkozók, nagykereskedők, egyetemi, postai és vasúti alkalmazottak belépését szorgalmazták az 1919—20-as években sorra létrejövő karhatalmi, polgárőri szervezetekbe. A fő szempont az volt, hogy olyanok kerüljenek ide, „akiknek van valamit félteniük”.⁴

Az ellenforradalmi fegyveres erők egyik bázisát a nacionalista eszméktől félrevezetett egyetemi fiatalok és az ezekből szervezett egyetemi századok alkották.

1919 őszén megkezdődött a nemzeti hadsereg nagyobb arányú kiépítése. Az említett társadalmi rétegek már nem tudtak újabb emberanyagot adni. A november 4-én kiadott sorozási utasítás ezért már a parasztság különböző rétegeinek felhasználását tervezte. Rögzítették, hogy csakis „földműves és gazdaembereket” szabad felvenni a hadsereg legénységi állományának biztosítására. „Inkább maguk a gazdák, mint a nagybirtokon dolgozó zsellérek és napszamosok” — adták ki az utasítást a sorozó bizottságoknak. Ezeknek csakis „erkölcsi és politikai tekintetben kifogás alá nem eső” személyeket volt szabad felvenniük. A „földműveseket” a polgárőrségek felállításánál is számításba vették.⁵

A Horthy-rendszer egész fennállása alatt megfigyelhető, hogy elnyomó apparátusát szívesen egészítette ki a tudatilag elmaradt, alacsony képzettségű, s tulajdonosi mivoltával is a rendszerhez kötött kis- és középparaszti rétegekből.

A munkásság, a Magyar Tanácsköztársaság vezető ereje ellen hátrázott politikai megkülönböztető intézkedéseket hoztak. Egy héttel a kommün bukása után már szervezési rendelet rögzíti, hogy a „munkások bevonása nem ajánlatos” a hadseregbe. A későbbi parancsok is nyomatékosan leszögezik, hogy a munkások ne soroztassanak be, ezek kizárandók a behívásból és a katonai szolgálatból.⁶

Ezt oly következetesen valósították meg, hogy 1929-ig — ekkor térnek át a kiegészítés sorozásos rendszerére — nem is került sor a munkások nagyobb arányú igénybevételére.

Egyrészt a katonai vezetés nem mert fegyvert adni azok kezébe, akik 1919-ben forradalmi változásokat hajtottak végre, másrészt nem is számolhattak azzal, hogy ezek hajlandók is lesznek „katonaruhát öltetni és saját hatalmuk ellen fordulni”. Az 1919-es 20-as évekből tömegével találunk adatokat, hogy a munkások és parasztok megtagadták a fehér hadseregben való szolgálatot.⁷

Horthy már az első sorozási rendeletben úgy intézkedett, hogy a behívásból a zsidókat zárják ki. A hivatalos álláspontra nagyon jellemző Stréter körletparancsnok véleménye. „A zsidóság hivatalosan megbízhatatlannak minősített, s kitiltatott a nemzeti hadseregből.”⁸

⁴ Csak szolgálati használatra... 84., 86., 251. o.; Az ellenforradalom... 372., 373. o.

⁵ Csak szolgálati használatra... 80., 94., 131., 234. o.

⁶ Uo. 80. o.; HL. Magyar Nemzeti Hadsereg. Fővezérség. 1919. III/a. 2268. sz.

⁷ Csak szolgálati használatra... 8. o.; Hadtörténelmi Közlemények. (Továbbiakban HK.) 1959. 2. sz. Adatok a fehérterror első évéről és a dolgozók ellenállásáról. 318—328. o.

⁸ Csak szolgálati használatra... 131., 142., 170. o. — Mozgósítás esetére azonban elképzelhetőnek tartották külön ellenőrzés alatt álló zsidó századok felállítását.

II. Eljárás a politikailag megbízhatatlan személyekkel

1. Tiszti igazolások

Az 1919-es forradalom után nyomban megkezdődött a Vörös Hadseregben is szolgáló tisztek politikai jellegű felülvizsgálata. Horthy személyes kívánsága az volt, hogy mindazokat el kell távolítani a nemzeti hadsereg és a csendőrség kötelékéből, akiket forradalmi cselekmények miatt elítéltek, vagy bűnvádi eljárás alá vontak, még az esetben is, ha időközben kegyelmet kaptak. „Nem fog a magyar hadsereg kötelékében olyan tiszt maradni, aki vörös szolgálatban ténylegesen segítette a kommunista ügyet” — jelentette ki Horthy.⁹

A tisztikar politikai jellegű megszürését alapvetően az igazoló bizottságok végezték el. Ezek felállítására Horthyék már Szegeden kiadták a megfelelő intézkedéseket. A bizottságok csak igazolt személyekből, meggyőződéses ellenforradalmárokból állhattak. A cél a „kommunista rendszer exponált híveinek eltávolítása” és az alkalmazottak sorainak megtisztítása volt. A bizottságok eljárás alá vontak minden katona, csendőr és rendőr tisztet, havidíjas alkalmazottat és altisztet. A tisztjelöltek esetében csupán adandó gyanúokok esetén jártak el.

Az igazolások során a Horthy-hadseregben nagyarányú tisztogatást hajtottak végre és a fegyveres erőkből gyakorlatilag eltávolítottak mindenkit, aki nem volt ellenforradalmi szemléletű.

A bizottságok „a) teljesen megbízhatók, b) politikailag még nem tisztázottak és c) politikailag és egyébként rovott múltúak” kategóriákban hozták meg döntéseiket. A b) osztályozásúakat felmentették állásukból és ügyüket kivizsgálták. A c) kategóriájúakat elbocsátották, majd letartóztatták és bíróság elé állították. Az igazoló bizottságok döntése ellen fellebbezésnek helye nem volt.¹⁰

Az igazolási eljárás a tisztek politikai megszürésének alapvető formája volt. Még 20 évvel később is — a területfoglalások után — a hozánk kerülő egykori tényleges, vagy leendő tartalékos tiszteket bizottságilag vizsgálták meg az 1918—19-es években tanúsított magatartásuk, s a megszállás alatti „nemzethűségük” szempontjából.

Az ellenforradalmi korszakban rendszeresen kiadták az ún. „C” névjegyzéket, amelyen a megbízhatatlan tisztek, tartalékos tisztek és hasonló állásúak neveit juttatták el a csapatokhoz, intézetekhez stb. Meglepő, hogy a lista 1940-ben már 8666 nevet rögzített.¹¹

A tisztikar izolálását a baloldali eszmék hatása elől sikerrel hajtották végre. A 30-as évek végétől a hadsereg vezetése adminisztratív úton is — beleértve a leszerelést és a tiszti rangtól való megfosztást — fellépett azok ellen, akik szélsőjobboldali nézetekkel veszélyeztették a hadsereg legfelső szinten kiadott politikai irányvonalát.

⁹ HL. HM. eln. 13. oszt. 1921. 89 797. sz. Csak szolgálati használatra... 120., 377. o.

¹⁰ Uo. 115—118., 160. o.

¹¹ HL. 10. gyal. dandár parancsnokság. 1940. 649. Kt. sz.

2. A megbízhatatlanok munkaszolgálata

A hadsereg vezetése 1919-ben elrendelte, hogy a már szolgáló megbízhatatlanokat, a sorköteles munkásfiatalokat, zsidókat, a politikailag számukra káros elemeket fegyveres szolgálat helyett munkásalakulatokba összpontosítsák. Ide kívánták beosztani a budapesti munkanélkülieket is, „hogy ezáltal a főváros ezen elemektől minél hamarabb megszabaduljon”.¹²

Az újoncok politikai szempontú osztályozása a sorozó bizottságok feladata volt. A megbízhatóakat „A”, a megbízhatatlanokat „B” kategóriába osztották.

Az első büntető jellegű, politikai foglyokból és internáltakból álló osztagokat 1919. december 6-án állították fel a hajmáskéri táborban összegyűjtött emberekből. 10 000 fővel számoltak, „akiket politikai megbízhatatlanságuk folytán katonai szolgálatra besorozni nem lehet”. Ezekből 100—200 fős osztagokat kívántak létrehozni és hadi jellegű munkára átadni a körletparancsnokságoknak. Minden 100 embert 2 csendőr, 4 altiszt és 8 katona őrzött.¹³

1921 júniusában a katonai jellegű munkásosztagokban 6309 fő volt. Ezekből 2565 embert áttettek az „A” kategóriába, 3167 főt „kevésbé megbízhatatlan”-nak osztályoztak, ezek felét később újra „A” jelzésűnek minősítették át. 514 „különösen veszélyes” személyt Csótra szállítottak, ahol átadták azokat a rendőrség internáló táborának.¹⁴

A katonai munkásosztagokban való szolgálat fegyvelmező, büntető jellegű volt, ahol a legnagyobb szigorral kellett eljárni. Ennek megfelelően válogatták össze a keret tagjait, s gondoskodtak nehéz, megalázó munkákról. „A cél az — rendelte el a HM —, hogy ezekből a félrevezetett emberekből a társadalom javára tisztességtudó, önfegyvelmezett és a hazáért áldozatra kész embereket és katonákat neveljenek.”¹⁵

A katonai munkásosztagok 1921. június 10-ig álltak fenn. Az embereket ekkor osztályozták, s a továbbra is őrizetben maradó kb. 1400 főnyi állományból 10 szigorított fegyvelmező osztagot alakítottak ki, melyek 1921. október 15-ig működtek. Ezután a még hadköteles „B” jelzésű személyeket csapatokhoz osztották be. Ellenőrzésükre, fegyvelmezésükre, leszerelés utáni megfigyelésükre külön utasításokat dolgoztak ki.¹⁶

A politikailag megbízhatatlanoknak munkásalakulatokba történő beosztása ezután 1933-ig lekerült a napirendről.

3. A megbízhatatlanok ellenőrzés melletti katonai szolgálata

A hadsereg vezetésének a Horthy-rendszer egész időszakában fontos gondja volt, hogy szabályozza a politikailag megbízhatatlan személyekkel való eljárást.

¹² Az ellenforradalom . . . 228. o.

¹³ Uo.

¹⁴ Csak szolgálati használatra . . . 181. o.; HL. HM. eln. 1. oszt. 1921. 33 387, 21 178. sz.

¹⁵ Csak szolgálati használatra . . . 180. o.

¹⁶ Uo. 176., 182. o.

1929-ig az volt az álláspont, hogy ezeket az elemeket nem szabad beengedni a hadseregbe. Az önként jelentkezők közül a „B” értékelésűeket elutasították. A megbízhatatlanokat a kényszertoborzások során meg sem idézték.¹⁷

Politikai célú szűrést szolgáló elv volt annak bevezetése is, hogy Budapesten, a peremvárosokban, az ipar- és bányavidékeken, az agrár-szocialista területeken, illetve a túlnyomóan ellenzékinek tekinthető városokban és falvakban nem folytattak „K” (kényszer) toborzást. Innen csak önként jelentkezőket fogadtak el — ha azok a prioráláson megfeleltek.

Az ország egyéb részein elővezetés terhe mellett kötelezték a sor alá kerülőket a szolgálat „önkéntes” vállalására. A karpaszományosok területi kirekesztés nélkül ugyancsak kötelesek voltak szolgálatot vállalni.

1929-ben volt az első olyan toborzás, amikor egy teljes évfolyamot hívtak be. Politikai megkülönböztetés azonban még itt is érvényesült. Olyan városokból, ahol a lakosság többsége „szociáldemokrata érzelmű, vagy nemzeti szempontból megbízhatatlan”, csak önkéntesek jelentkezését fogadták el.¹⁸

1930-tól már minden testileg alkalmas katonakötelest megidéztek és sorozó bizottság elé állítottak. Ez az intézkedés az ellenforradalmi rendszer megszilárdulását volt hivatva bizonyítani. Látszólag teljes volt az egyenlőség, de a bizottságok már megkapták a jelöltekről a helyi hatóságok véleményezését és a központi szervek priorálását. A „szélsőséges szocialista, vagy a kommunista elvek szószólóit, ezek fiait, hozzátartozóit” már a sorozási íveken piros „B”-vel jelölték meg. Ha ezek az idézést megtagadva mégsem jelentek meg a sorozáson, elővezetésüktől eltekintettek. Ha mégis jelentkeztek, mondván csinált testi alkalmatlanság címén nem avatták fel, nem hívták be őket.¹⁹

A politikai jellegű megkülönböztetés terén 1932-ben fordulat történt. Ekkor adták fel azt az elvet, hogy a „megbízhatatlanokat” tilos beengedni a hadseregbe. Április 20-án a HM magas szintű értekezletén a vezérkar főnöke „A véderőrendszer új alapokra fektetése” címmel javaslatot terjesztett elő. Azt a kérdést tette fel, hogy a „megbízhatatlannak osztályozottak eddigi kategóriái” — ide sorolták a „szélsőséges” politikai irányzatú munkásságot, s a zsidóság bizonyos rétegeit is — teljesítsenek-e katonai szolgálatot vagy abból zárassanak ki.

Az értekezlet az általános, teljes és egyenlő szolgálati kötelezettség mellett döntött, de kívánatosnak tartotta a „megbízhatatlan” elemeknek az egész hadseregbe való arányos elosztását.²⁰

Ez nagy horderejű intézkedés volt, amely mögött elsődlegesen a tömeghadsereg megeremtésének óhaja állt. A diszkriminációt már nem volt célszerű továbbra is fenntartani.

1933. május 24-én Horthy ünnepélyes hangú emlékirattal fordult

¹⁷ Uo. 23. o.

¹⁸ Uo. 518. o.; HL. HM. 16. oszt. 1929. 113.316. sz.

¹⁹ Csak szolgálati használatra . . . 23. o.

²⁰ Uo. 410. o.

Gömböshöz. Ebben körvonalazta álláspontját a politikailag megbízhatatlan személyekkel kapcsolatosan.

„A világháború tapasztalatai szerint a múltban igen sokan a politikailag megbízhatatlan elemek közül módját találták annak, hogy magukat a fegyveres szolgálat alól kivonják és ezután aknamunkájukat az anyaországban kifejthessék. Ebben az igyekezetükben az államhatalom nemcsak nem gátolta őket eredményesen, hanem talán még rosszul értelmezett emberségből önkéntelenül még segítségére is volt felforgató törekvéseiknek. Ezt a jövőben el akarom kerülni. Az erre vonatkozó munkálatokat mielőbb tegye meg.”²¹

A kormányzó azt kérte, hogy a „megbízhatatlan, bűnöző és kétes elemeket mielőbb vegyék nyilvántartásba”. Bár a különböző elhárító, nemzetvédelmi és BM szerveknél voltak ugyan meghatározott célú kartoték rendszerek, de ezek nem ölelték fel az érintettek teljes körét. Az általános bejelentkezési kötelezettséget ugyanis csak 1931-ben vezették be.

A Horthy-memorandumhoz fűzött emlékirat kifejti, hogy nem helyes, ha az emberanyagot csak „A” = megbízható és „B” = megbízhatatlan kategóriákra osztják fel. Közöttük ott vannak még a „kétes” megítélésű személyek is.

Az osztályozás legfőbb hibája annak szubjektív voltában rejlett. Nem volt egyértelműen leszögezve, hogy kit, milyen, s főleg mely határokig terjedő cselekmények miatt lehet „B” vagy „kétes” kategóriákba tenni.

Többszöri megfontolás és kiegészítés után a „B” osztályba az alábbiakat sorolták:²²

- a kommunista párt tagjai,
- a szocialista agitátorok,
- a szociáldemokrata párt hivatalnokai, alkalmazottai, vezetői,
- a szociáldemokrata párt szélső balszárnyához tartozók,
- az államellenes bűncselekmény miatt elítéltek, vagy eljárás alatt állók,
- kémgyanúsak,
- nemzeti szempontból gyanúsak,

A „kétes” kategóriába kerültek:

- a szociáldemokrata párt fent nem említett tagjai,
- akik nem tartoznak ugyan a „B”-be, de mégsem teljesen megbízhatóak.

A vezetés eltökélt szándéka az volt, hogy háború esetén az említett kategóriákat életkor és alkalmassági fokra való tekintet nélkül munkásalakulatok kötelékében, hadműveleti területen, katonai szolgálatra veszi igénybe. A politikailag megbízhatatlanokat fegyver nélküli szolgálatra tervezték igénybe venni. Egyedül a „kétesek” részére kívánták lehetővé tenni, hogy bizonyos próbaidő után harcos alaku-

²¹ Uo. 415. o. (HL. HM. eln. 1935. Szám nélkül.)

²² Uo. 419. o.

lathoz kerüljenek. Az egykori iratokból kitűnik, hogy a politikai felhasználásának szándéka azt a célt szolgálta, hogy a hátországot megtisztítsák a „felforgató” elemektől.²³

4. A politikailag megbízhatatlan személyek különleges munkasalakulatokban történő felhasználása

A politikailag megbízhatatlan személyeknek különleges katonai alakulatokban való felhasználása 1933 óta napirenden volt. Egy 1939. június 6-án tartott értekezleten a vezérkar főnöke ismertette a „Főméltóságú kormányzó úr által elgondolt alakulatok” terveit. Horthy „óhaja” az volt, hogy a „büntetett előéletű egyének, gonosztevők” mozgósítás esetén külön alakulatokban, az első vonalban kerüljenek felhasználásra. A VKF ide kívánta még beosztani a kémgyanúsakat, internáltakat, szökevényeket, „notorikus politikai izgatókat” és az államrendészeti zsebkönyvben szereplőket.²⁴ Magyarán: a rendszer politikai ellenfeleit.

A különleges alakulatoknak a politikai és katonai vezetés azt a szerepet szánta, hogy a számukra nemkívánatos elemeket ide összegyűjtve a hadműveleti területen elvéreztessék. Erről minden köntörfalazás nélkül beszéltek. Vezetés kérdése csupán — hangoztatták —, hogy ezeket „terhes” szolgálatban, „erős munka . . . silányabb táplálkozás” mellett, „a legveszélyesebb helyeken alkalmazzuk”, ahol súlyos veszteségek várnak rájuk.²⁵

A belügyi szervek és a hadtestek már 1938-ban összeállították azok névjegyzékét, akiket internálásra és különleges munkaszolgálatra vettek tekintetbe. 1939-ben ezt a listát újra felülvizsgálták.²⁶

1940 nyarán első ízben került sor arra, hogy a katonai börtönök 2 éven aluli büntetéssel sújtott elítélteit az akkori „különleges helyzet megszűntéig” átadták csapattesteiknek. Az „A” osztályozásúakat arcvonal szolgálatra, a többi munkasalakulatokhoz osztották be. Ez esetben azonban nem kerültek ki a börtönökből a kimondottan katonai jellegű bűnökért elítéltek és a „nemzethűség” ellen vétők, azaz a politikai foglyok.²⁷

A katonai hatóságok 1942 tavaszán határozták el, hogy a frontra induló 2. Magyar Hadsereggel hadműveleti területre szállítják a politikai elítélteket, a rendszer ellenségeit, a szociáldemokrata párt és a szakszervezeti mozgalom több vezetőjét, a munkások hangadóit, számos demokrata és liberális polgárt. Első lépésként a megbízhatatlankorábbi listái, a belügyi és a katonai szervek adatai nyomán számba vették azokat a 18 és 42 év közötti magyar és kétes állampolgárságú egyéneket, akiktől mindenáron meg akartak szabadulni.

A BM fogházaiban, toloncházaiban, internáló táboraiban az időben

²³ Uo. 415—419. o.

²⁴ VKF. 1939. 212. doboz (d.), 4071. sz.

²⁵ Csak szolgálati használatra . . . 418—419. o.

²⁶ VKF. 1942. 270. d. 4658. sz.; 1942. 271. d. 5052. sz.

²⁷ VKF. 1940. 229. d. 4259. — Eredeti jelzete mindenhol zárójelben — (HL. HM. eln. 13. oszt. 1940. 36 945. sz.)

1485 fő volt. A hadtestek ugyanakkor 11 484 megbízhatatlant tartottak nyilván. A „különleges alcsoport” nevű nyomozószerv 100 főt adott át. A fővárosban és környékén 1200 megbízhatatlan élt. A Horthy-rendszer 1942. március 24-én összességében 14 269 megbízhatatlan személy nevét őrizte kartotékjain.²⁸

A VKF/2—D — alosztálya 1942. február 21-én elrendelte a „nemzethűség szempontjából megbízhatatlanok” személyre menő bizottsági felülvizsgálatát.²⁹ A bizottságoknak jogában állt a listára embereket felvenni, törölni, megállapítani a megbízhatóság fokát, internálást, rendőri felügyeletet, vagy tábori különleges büntetőszázadi behívást stb. javasolni.

A felülvizsgálat során a megbízhatónak ítélt zsidókat 18—42 életévig tábori munkásszázadokhoz kellett beosztani. A megbízhatónak talált katonaviselt keresztényeket harcos alakulathoz vezényelték, a még nem szolgáltakat kiképzés után ugyancsak oda irányították. Az említett kor előtti, szolgálatra nem alkalmas keresztényeket és zsidókat adott rendeletre internálni, vagy rendőri felügyelet alá kellett helyezni.

A 18—42 év közötti keresztény és zsidó megbízhatatlanokat különleges munkásszázadokhoz osztották be. A rendelkezés módot adott arra, hogy a korhatárt figyelmen kívül hagyva a 42 és 60 év közöttieket is ide sorolják be. A „népi németek” kivételével hasonló elbánás alá kerültek a nemzetiségi megbízhatatlanok is.

A büntető alakulatokba való beosztás nem vonatkozott a külföldi állampolgárokra, lelkészekre, tiszti rendfokozattal bírókra.

A belügyi és katonai szervek együttesen gondoskodtak a különböző igazgatási szerveknél elhelyezett kartotékanyag állandó egyeztetéséről, kiegészítéséről, a megbízhatatlanok pontos nyilvántartásáról, a listára vett személyek megfigyeléséről, priorálásáról. A katonai hatóságok ugyanakkor előkészítették a kijelölt személyek behívását. A felülvizsgáló bizottságok évente két alkalommal ülésezve döntöttek a megbízhatatlan személyek sorsa felől.³⁰

1942. április 25-én történtek meg az első behívások a 401, 402-es különleges büntető munkásszázadokhoz Nagykátára és Tápiósülyre. Muray Lipót alezredes a felsorakoztatott alakulatok előtt beszédet tartott. A bevonulókat „kommunista, bolszevista bandának nevezte”, amelytől „meg kell szabadítani a társadalmat”. A keretnek olyan utasítást adott: mindent tegyenek meg, hogy ezek az emberek elpusztuljanak Ukrajnában. A 401-es büntetőszázad 196 emberéből pl. csak 28 fő tért haza.³¹

Az első századok frontra küldése után a katonai szervek úgy döntöttek, hogy az újabb csoportokat 1943. július végén fogják felállítani az I. hadtest területén található, „már előjegyzésbe vett” 1200 főnyi, csak részben felhasznált ipari munkásból és rendőrségi internáltakból.³²

²⁸ VKF. 1942. 270. d. 4658. sz.

²⁹ VKF. 1942. 271. d. 5052. sz.

³⁰ Uo.

³¹ Kossa István: Dunától a Donig. Budapest, 311., 13., 36., 364. o.

³² VKF. 1942. 271. d. 5052. sz.

Döntés született, hogy fel kell állítani egy olyan különleges munkásszázadot is, amelybe a bárhol, bármikor fellelt megbízhatatlan, „nemzethűség szempontjából káros elemeket” — „akiktől azonnal meg kell szabadítani a társadalmat” — be lehet osztani. Az alakulatot szervezetileg felállították és elrendelték, hogy feltöltés után azonnal induljon a frontra.³³

A háború végéig 26 különleges munkásalakulatot állítottak fel s vittek ki a hadműveleti területre. Ezekbe politikaiakat, nemzetiségieket, jehovistákat és egyes zsidókat osztottak be. A századok tragikus sorsa döbbenetes vádirat a faszizmus ellen.³⁴

A háború évei alatt a köztörvényesen elítélt bűnözőket is kiengedték börtöneikből, s a harcoló csapatokhoz osztották be. Az arra bátorságukkal rászolgáltak büntetését később elengedték.³⁵

III. Zsidókérdés a hadseregben

1. A zsidó vallású tisztek helyzete

Az első világháború óta a hadseregben számos zsidó vallású tiszt szolgált. Közöttük olyanok is akadtak, akik az ellenforradalom idején érdemeket szereztek. A felső vezetésnek döntenie kellett ezek sorsáról is, mert — mint jelentik — a legénység abban a tudatban él — és ennek hangot is ad —, hogy „zsidó nem lehet tiszt, vagy a hadsereg tagja”.

A zsidó vallású tiszteket a csapatoktól az intézetekhez helyezték át, vagy egészségügyi alkalmatlansági indokok alapján igyekeztek megszabadulni tőlük. Az intézkedés törvényellenes volt, mert abban az időben még semmiféle jogszabály nem tette lehetővé, hogy vallási indokokra hivatkozva bocsássák el őket. Így tehát a nemkívánatos zsidó tisztektől a szolgálatra való alkalmatlanság címén igyekeztek megválni.³⁶

A harmincas évek elején szükségessé vált a tisztikar létszámának növelése. Ettől kezdve a behívott karpaszományosok 60%-át tartalékos tisztté képezték ki. A zsidókat — némi kivételtől eltekintve — szisztematikusan a 60 százalékos feletti állományba tették.³⁷

1936. február 10-én látott napvilágot az a rendelet, mely szerint minden karpaszományos honvédet tartalékos tiszti tanfolyamra *kell* engedni. Kivételt képeznek: a) „hazafiatlanok és megbízhatatlanok”, b) az önként lemondók, c) az altiszti kiképzésen meg nem felelők.³⁸

Ez a döntés a zsidó vallásúak számára is lehetővé tette a tisztképzésben való részvételt.

³³ Uo. (Hadrendi számát nem ismerjük.)

³⁴ Fegyvertelen álltak az aknamezőkön. II. k. Szerkesztette: *Karsai Elek*. Budapest, 1961., 788. o.

³⁵ VKF. 1942. 275. d. 5848. sz.

³⁶ Csak szolgálati használatra . . . 86., 154., 156. o.

³⁷ Uo. 433. o.; HL. HM. eln. 10. oszt. 1936. 101 343. sz.

³⁸ Uo.

A kérdés súlyát mutatja, hogy a bevonult karpaszományosok 13,2 százaléka zsidó volt, míg számarányuk az ország lakosságához viszonyítva csupán 5 százalékot tett ki. A statisztika a zsidó lakosság átlagosnál jóval kedvezőbb anyagi helyzetére, magasabb kulturális színvonalára utal. Az 1936-os évben — az egyes fegyvernemekről történt kitiltás után — a zsidó karpaszományosok a gyalogságnál a tisztjelöltek 20,9 százalékat tették ki.³⁹

A HM a zsidó vallású tisztek kedvezőtlen arányával több ízben foglalkozott. Az általános vélemény a 30-as évek derekán az volt, hogy a zsidók kizárását „automatikusan kül- és belpolitikai okok miatt nem lehet megvalósítani”. „A zsidókat rendeleti úton nem lehet kizárni a tartalékos tiszt kiképzéséből.”⁴⁰

A katonai vezetés úgy próbálta elgáncsolni ezt a számára kedvezőtlen politikai vonalat, hogy a zsidókat eleve azonosította a „nemzetközi mentalitású”, „hazafiatlan” elemekkel, akiket a tisztképzésből rendeleti úton ki kellett zárni. Ha erre nem volt mód, úgy a zsidókat az elméleti és gyakorlati vizsgák során, a minősítések alkalmával, a tanfolyamok alatt és után javasolták kiszelektálni. Ily módon egy részüket már nem is avatták fel. E gyakorlattal a honvédség főparancsnoka is egyetértett.⁴¹

A korlátozó rendelkezések ellenére már az előző években is — de különösen 1936 után — sok zsidó vallású személy részesült tisztképzésben. 1939-ben a fegyveres állományú tartalékos tisztek 15,8 százaléka, a szakállományúak 24,4 százaléka volt zsidó. A hivatásos tiszt, tiszthelyettesi karban és a továbbszolgálóknál a számuk elenyésző volt.⁴²

Az 1938-as első zsidótörvénnyel megindult antiszemita hullám újra napirendre tűzte ezt a kérdést. A vezérkar el volt szánva, hogy a problémát a hadseregben belül — a politikai vonaltól függetlenül — végérvényesen és gyökeresen megoldja. A lehetőséget erre az 1939-ben elfogadott új honvédelmi törvény teremtette meg.

2. Korlátozások a zsidó vallásúak katonai szolgálata terén

A zsidó vallású állampolgárokat sújtó korlátozó rendelkezések az 1938-as első, az 1939-es második és az 1941-es harmadik zsidótörvényben öltöttek formát. A zsidók korábban az általános és kötelező katonai szolgálat keretében eleget tettek honvédelmi kötelezettségüknek.

A hadsereg vezetése részéről 1938-tól olyan törekvés volt tapasztalható, hogy a törvényekben megszabott kereteket messze túllépje és a maga részéről újabb szigorításokat léptessen életbe. „Nem elégedhetünk meg a zsidótörvény szűkre szabott kereteivel” — javasolta 1939-ben a HM elnöki osztálya.⁴³ „A honvédség... e kérdésben egy

³⁹ Csak szolgálati használatra... 435., 436., 442. o.

⁴⁰ Uo. 433. o.

⁴¹ Uo. 432—434. o.

⁴² Fegyvertelen álltak az aknamezőkön. I. k. Szerkesztette: *Karsai Elek*. Budapest, 1962., XIX. o.

⁴³ VKF. 1939. 210. d. 3580. sz.; 1939. 212. d., 4026. sz.; 1940., 226. d. 3571. sz.

csapásra tiszta és végleges helyzetet kíván teremteni” — hangoztatták a harmadik zsidótörvény előkészítése kapcsán.⁴⁴

A hadsereg hivatásos állományában csupán elenyésző számban voltak zsidók. A tervezett származási igazoló eljárások során azonban előreláthatóan számos, ún. „zsidóvonatkozású” (zsidó feleséggel, szülőkkel, nagyszülőkkel stb. rendelkezők) szolgálaton kívüli viszonyba helyezéssel lehetett számolni. Pedig a honvédség a 30-as évek végétől krónikus tiszti, tiszthelyettesi hiánnyal küzdött. A zsidóprobléma radikális megoldása egyben az „M” hadrend teljes csődjével járt volna, hiszen az emberállomány 2,24 százalékról, a tartalékos tisztikar 37 százalékaról kellett volna máról holnapra lemondaniuk.⁴⁵

A zsidókérdés jelentőségét mutatja, hogy a nem védett kivonuló alakulatoknál létszámuk elérte az 5—10 százalékot. 1940 nyarán már rendeletileg határozták meg, hogy a zsidók aránya nem emelkedhet az állomány 5 százaléka fölé.⁴⁶

Súlyos volt a helyzet mozgósítási téren is. A műszaki alakulatok és törzsek nem voltak menekészek, mert hiányoztak a mérnökök. Harcrendileg csupán orvosokból, gyógyszerészekből 2400 főre lett volna szükség. A honi és fővezérségi alakulatoknál 80 százalékos hiány volt gépkocsivezetőkben.⁴⁷

E speciális szakterületeken mutatkozó létszámlhiányt a zsidóság felhasználásával kb. felerészben meg lehetett volna szüntetni.

A felső vezetésnek végül is döntenie kellett: a jövőben hogyan kívánja alkalmazni a zsidókat: fegyveres szolgálatra, munkaszolgálatra, vagy, hogy részükre egyáltalán állapítsanak-e meg hadkötelezettséget?

Az általános antiszemita hullámban ritka volt az olyan józan hang, mint amilyet az 1939. június 6-i vezetési értekezlet képviselt. „Egy tízmilliós nemzet nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy 600 000 emberét a fegyveres katonai szolgálat szempontjából figyelmen kívül hagyja.”⁴⁸

A kérdést — szolgálhat-e zsidó vallású a kivonuló fegyveres alakulatoknál — az „M” hadrendre való tekintettel, szakszerűségi megfontolások alapján, végül is igennel oldották meg.

A zsidóknak a honvédségből való teljes kizárását követelő nézetek mellett, a felső vezetésben olyan elképzelések is voltak, hogy a zsidókat célszerű lenne külön zsidó alakulatokba összevonni, s ezeket a hadműveleti területen fegyveres szolgálatra igénybe venni. Az 1939. április 5-i vezetési értekezlet úgy döntött, hogy a zsidó vallású legénységéből „külön elvek szerint” zsidó gyalogos alakulatokat kell szervezni. A VKF ezzel nem értett egyet. Azzal érvelt, hogy ez a döntés a gyalogezredek harcértékét jelentős mértékben leszállítaná. Helyette azt javasolta, hogy a zsidók 50 százalékát — a repülő, páncélos, határőr

⁴⁴ VKF. 1939. 210. d. 3580. sz.; 1939. 212. d. 4026. sz.; 1940. 238. d. 5867. sz.; 1941. 247. d. 4138. sz. (HL. HM. 1/a. oszt. Bbk. 1941. január 29.); 1941. 247. d. 4173. sz. — A harmadik zsidótörvény osztályelőterjesztése.

⁴⁵ VKF. 1940. 226. d. 3571. sz.; 1940., 212. d. 4026. sz.

⁴⁶ VKF. 1940. 228. d. 4162. sz.; 1940. 229. d. 4349. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt.; 1940. 41 000. sz.)

⁴⁷ VKF. 1940. 226. d. 3571. sz.

⁴⁸ VKF. 1939. 212. d. 4071. sz.

és híradó csapatok kivételével — osszák el minden fegyvernem harcos egységeire. Így egy alosztályhoz kevés zsidó jut, s ez a „nagy tömegben elvész”, a zsidó a harc lendülete alól „magát kivonni nem tudja”. Azzal egyetértettek, hogy a másik 50 százalékból a felső vezetés közvetlen alakulataiként külön zsidó seregtesteket kellene szervezni.⁴⁹

Más elképzelések szerint a csapattesteken belül kívántak létrehozni zsidó osztagokat, szakaszokat, fél századokat, de ennek számos — itt nem részletezhető — hadseregszervezési akadályja volt.⁵⁰

1939-ben végül olyan döntés született, hogy a zsidó vallásúakat nem védett csapattesthez mindenhová arányosan elosztva, fegyveres szolgálatra kell igénybe venni. Arányukat maximum 5 százalékban rögzítették. A számítások szerint egy alosztályra így 21 zsidó jutott. Ezt olyan aránynak tartották, amely nem csorbítja jelentősebb mértékben a zászlóalj ütőképességét.⁵¹

A hadrendből még 1940-ben sem tudták nélkülözni a zsidó orvosokat, állatorvosokat, gyógyszerészeket, mérnököket és más specialistákat. Ezek többnyire tisztok voltak. Bár a katonai vezetésnek elvileg az volt az álláspontja, hogy zsidó vallású személy lehetőleg ne legyen tiszt, ekkor még nem volt meg a törvényes alap a rendfokozat megvonására. Ezért úgy döntöttek, hogy zsidó tiszteket nem tesznek zászlóaljparancsnoki, illetve előadói szintnél magasabb beosztásba. Századosokat és magasabb rendfokozatúakat inkább nem vettek igénybe, minthogy ők legyenek rang szerinti jelöltek valamely parancsnoki, vagy vezetői állás betöltésére. Intézkedéseket tettek a hadseregben rangjukat megtartó zsidó vallású tisztok beoszthatósági körének szűkítésére is.

Szükség volt a zsidó sofőrökre is. A segédvezetőket szinte általánosan ezek közül akarták biztosítani. Parancsnoki kocsihoz azonban nem kaphattak beosztást.⁵²

Egy 1940. július 9-én a HM-ben tartott, zsidóügyekkel foglalkozó értekezlet úgy látta, hogy radikális megoldásra e téren nincs mód, s ezért „a jelenlegi helyzetet fenn kell tartani”.⁵³

A zsidó vallású személyeknek a hadseregben való meghagyása tehát a horthysta vezetés részére kényszerítő szükségyszerűség volt. Számos olyan intézkedés látott azonban napvilágot, amely korlátozta felhasználhatóságukat és beoszthatóságukat. A hadsereg életének szinte minden jelentős területéről kirekesztették őket. Külön megjelölték azt a 39 beosztást, amelybe zsidók nem kerülhettek.⁵⁴

Találó megjegyzés olvasható az egyik iraton. „Majdnem az volna helyesebb, ha azt állapítanák meg, hogy hova lehet beosztani zsi-

⁴⁹ VKF. 1939. 210. d. 3580. sz.

⁵⁰ Uo. és 1940. 226. d. 3571. sz.; 1939. 212. d. 4026. sz.

⁵¹ VKF. 1939. 212. d. 4026. sz.; 1939. 212. d. 4071. sz.; 1939. 221. d. VKF. helyettes 456. (HM eln. 10. oszt. 1939. 34 000. sz.); 1940., 226. d. 3571. sz.

⁵² VKF. 1939. 212. d. 4026. sz.; 1939., 217. d. 4668. sz.; 1940. 228. d. 4162. sz.

⁵³ VKF. 1940. 228. d. 4162. sz.

⁵⁴ VKF. 1939. 210. d. 3580. sz.; 1939. 212. d. 3871. sz.; 1939. 212. d. 3871. sz.; 1939. 212. d. 4071. sz.; 1940. 226. d. 3571. sz.; 1940. 229. d. 4221., 4349. sz. (HM. eln. 10. oszt. 1940. 41 000. sz.)

dókat.” 1940 végén a HM kiadta azon 206 munkakör jegyzékét, amelyet zsidók, vagy zsidóvonatkozásúak egyáltalán nem tölthetnek be.⁵⁵

A zsidókat csak a gyalogos, lovas, utász és tüzéralakulatokhoz oszthatták be. Tisztes, tiszthelyettesi rendfokozatot nem kaphattak, elő nem léphettek. Bármely beosztásban csak felügyelet alatt dolgozhattak.

Korlátozó rendelkezésnek tekinthetjük, hogy a zsidók esetében eltertek a Horthy-hadseregben szokásos területi kiegészítés elvétől is. Ismeretes, hogy a zsidók Budapesten és az észak-keleti megyékben országos arányukat messze meghaladó sűrűségben laktak. Az a veszély állt így elő, hogy egyes csapattesteknél arányuk a megengedett érték fölé emelkedik. Különösen állt ez a karpaszományosokra. Intézkedés történt, hogy az I. hadtest (Budapest és környéke) a nyugat és dél felé eső hadtesteknek adjon át zsidó karpaszományosokat. Az I. hadtest a II—VI. hadtestekhez, a VIII. hadtest a VII. hadtesthez irányított zsidó sorállományúakat.⁵⁶

Az áthelyezéseket szükségessé tette az is, hogy a zsidók között lényegesen nagyobb számban voltak szakképzettek, amelyekben más hadtesteknél hiány mutatkozott.

A területi kiegészítéstől való eltérést a zsidók munkaszolgálatára esetén is fenntartották, s a bevonulókat az ország legkülönbözőbb részeire dobálták szét.

A zsidók fegyveres alakulatoknál 1940 végéig teljesítettek katonai szolgálatot. Ekkor bizalmas rendelet jelent meg, hogy a jövőben hadkötelezettségüknek munkaszolgálatos egységekben tesznek eleget.⁵⁷

3. A zsidók munkaszolgálatára

A munkaszolgálat kötelezettségét az 1939-es II-es, a „Honvédelemről” szóló törvény határozta meg először jogi formában. Eszerint „nemére való tekintet nélkül minden olyan személy, aki a tizennegyedik életévét betöltötte és 70. életévét túl nem haladta, köteles arra, hogy testi és szellemi képességeinek megfelelő munkát végezzen”.⁵⁸

A honvédelmi munkakötelezettségnek kezdetben nem volt diszkriminációs szerepe. Ez a rendelkezés mindenkire általánosan vonatkozott. A 21—24 éves katonai szolgálatra végleg alkalmatlan fiatalokat egy ízben 3 havi, a 14—42 éves szolgálatra nem alkalmas férfiakat, valamint a 16-tól 42 éves nőket egy ízben 3 heti és évente 1 heti közérdekű munka teljesítésére lehetett a törvény szerint igénybe venni.

Évente kb. 20 000 főt tett ki azok száma, akiket valamilyen címen a fegyveres szolgálat alól mentesítettek. Ezeket a közérdekű munkaszolgálat keretében föld- és ipari munkáknál kívánták foglalkoztatni.⁵⁹

Az első munkaszolgálatos zászlóaljakat 1939. június 15-én szervez-

⁵⁵ VKF. 1940. 229. d. 4221. sz.; 1940. 232. d. 4790. sz. (HM. eln. 1940. 44 710. sz.)

⁵⁶ VKF. 1939. 221. d. VKF. helyettes 455—456. sz. (HM. eln. 10. oszt. 1939. 33 000, 34 000. sz.); 1940. 235. d. 5391. sz. (HM. eln. 1940. 10. oszt. 62 000. sz.)

⁵⁷ VKF. 1940. 238. d. 5867. sz. (HM. Bbk. 1/b. oszt. 1940. 885. sz.) — A zsidókat 1940. december 9-től zárták ki a fegyveres szolgálatból. (Fegyvertelen álltak... II. k., 732. o.)

⁵⁸ Az 1939. évi Országos Törvénytár. Budapest, 1940., 40. o.

⁵⁹ VKF. 1939. 210. d. 3726. sz. (HM. eln. 1/a. oszt. 1939. 19 001. sz.)

ték meg. Az 5 százalék feletti állományt, illetve a testileg kevésbé alkalmas zsidókat már ide szándékoztak behívni, illetve átadni. Ezeknek itt kellett letölteniük kétéves katonai szolgálatukat. Ez a rendelkezés már eltért a törvény szellemétől. A keresztényektől való elkülönítés céljából a munkaszolgálatos zászlóaljak 4. századait zsidó századokká szervezték át 1940-ben felvetődött, hogy a magyarokat — zsidókkal együtt — többé ne vonultassanak be munkásalakulatba, vagy hozzanak létre külön magyar, zsidó és nemzetiségi munkásszázadokat.⁶⁰

1940 nyaráig a munkaszolgálatos alakulatokban egyaránt találunk fegyveres szolgálatra alkalmatlan zsidókat, keresztényeket és nemzetiségieket. A tendencia az volt, hogy a keresztények egyre csökkenő, a zsidók — a fegyveres szolgálatból történő kivonásuknak megfelelően — egyre növekvő mértékben kizárólag munkaszolgálatra nyertek beosztást.

A „közérdekű és közhasznú” tevékenység mellett „a nemzeti irányú nevelés” is a munkásalakulatok célkitűzései között szerepelt. Ez már bizonyos megnevelő átnevelő, jelleget is adott az itt végzett katonai szolgálatnak.⁶¹

A munkaszolgálat keretében később külön alakulatokat hoztak létre a zsidófajúaknak, nemzetiségieknek, fegyveres szolgálatra nem alkalmas keresztényeknek, politikailag megbízhatatlan személyeknek és nem „bevett” vallásfelekezetek tagjainak.

Ettől kezdve a „musz” alakulatok a fasiszták megkülönböztető, a rendszer „ellenségeit” fizikailag is kikapcsoló terrorrendszerének lettek az eszközei. A munkaszolgálat elvesztette eredeti rendeltetését, s politikai célú megtorló eszközzé vált.

1940 nyarától minden törvényes alap nélkül a zsidókat már kizárólag munkaszolgálatra vették igénybe. A tényleges gyakorlatot az 1942. július 31-i XIV., a „Honvédelemről” korábban alkotott törvényt kiegészítő új törvény szentesítette.⁶² Az 1940—41-re szóló bevonulási utasítás is kimondja, hogy a „jövőben fegyveres szolgálatra” zsidók nem nyerhetnek beosztást. Az égető szakemberhiány miatt azonban már 1942-ben olyan kiegészítő rendelkezések láttak napvilágot, amelyek lehetővé tették, hogy „kivételesen . . . a honvédség érdekében . . . más, nem fegyveres szolgálatra is alkalmaztassanak”. A zsidó vallású személyeket érintő munkaszolgálat általános rendszerét mindez azonban nem érintette.⁶³

Az 1942. évi XIV. tc. szerint a zsidók a honvédség kötelékében fegyveres szolgálatot nem teljesíthetnek. Kötelezettségüknek kisegítő szolgálattal tesznek eleget. Rendfokozatot, karpaszományt nem viselhetnek, s ha korábban ilyennel rendelkeztek is, azt elveszítették.⁶⁴

⁶⁰ VKF. 1939. 213. d. 4148. sz. (HM. eln. 10. oszt. 1939. 32 487. sz.); 1940. 229. d. 4349. sz. (HM. eln. 10. oszt. 1940. 41 000. sz.); 1940. 231. d. 4661. sz. (Itt a VKF. M/1. oszt. tanulmánya. Szám: 110 000.)

⁶¹ VKF. 1939. 213. d. 4167. sz. (HM. eln. Kmof. 1939. 95 045. sz.)

⁶² Magyar Törvénytár. 1942. évi törvények. Budapest. Év nélkül. 76—89. o.; Magyar Katonai Szemle (Továbbiakban KSz.); 1943. 1. sz. 101. o.; 1944. 6. sz. 689. o.

⁶³ VKF. 1943. 283. d. 4937. sz. (HM. eln. 1942. 55 000. sz.); Honvédségi Közlöny, 1942. 58. sz.

⁶⁴ Magyar Törvénytár. 1942. évi törvények. Budapest. (Év nélkül) 76—89. o.

1942—43 telén a 2. Magyar Hadsereg kötelékében már 50 ezer munkaszolgálatos teljesített szolgálatot a szovjet arcvonalon. „Lényeg az, hogy minél több zsidó mielőbb kerüljön ki a hadműveleti területre” — javasolta HM 1/b. osztálya. Ily módon azok „káros”, „destruktív”, „gazdasági károkat okozó” tevékenységét kívánták ellensúlyozni. A fasiszmus embertelenségei következtében az ukrainai muszosok közül 43 —44 ezer fő került a veszteséglistára.⁶⁵

A munkaszolgálat rendszere, célkitűzései, módszerei 1942-re fő vonalaiban kialakultak, s azon a háború végéig lényegét érintő változtatások nem történtek. Ez a fasiszta célokat szolgáló intézmény egyértelműen a Horthy-rendszer ellenfelei és nemkívánatos rétegei politikai kikapcsolásának, a magyar állampolgárok egy része megbélyegzésének és fizikai eltírásának lett az eszköze.

3. A zsidók kiszorítása a hadseregből a származás igazolása révén

Az első zsidótörvény-javaslat még nem is lépett hatályba, de a HM már körvonalazta elképzeléseit a törvénynek a hadseregben való alkalmazásáról. Általános volt az az elképzelés, hogy nem elégedhetnek meg annak „szűkre szabott” kereteivel, hanem a honvédségben szigorúbb elveket kell alkalmazniuk. „A zsidókérdést csak egyféleképpen szabad megoldani, mégpedig a legradikálisabban” — hangoztatta az 1/a. osztály.⁶⁶

Tervbe vették a tiszti állomány és feleségeik származásának nagyszülőig történő igazolását. Azt az elvet, hogy ősök között egy zsidó lehet, hamar elvetették, s megkívánták mind a 8 előd tiszta keresztény eredetét.

„Egyelőre megközelítő adat sincs arra, hogy a tényleges tisztikarból számszerűen hány főt fog érinteni a szigorúbb feltételek életbe léptetése. Számolni kell azzal, hogy ütőképességi okokból esetleg átmenetet kell csinálni” — vetették fel egy 1939-es vezetési értekezleten. Erre azonban nem került sor.⁶⁷

Az okmányokkal igazolt, bizottságilag lefolytatott vizsgálat után a nem megfelelő elemeket — a zsidónak minősülő hivatásos tiszteket — 1940 elején „fogyatékos”-ba vették, s a hadseregből eltávolították. A zsidó vallású tiszteket megfosztották rendfokozatuktól is. Ezek „úgy tekintendők, mint akik azt közigazgatási úton elveszítették” — fektették le az alapelveket.⁶⁸

A származási igazolások során a zsidókat, vagy zsidó vonatkozásúakat, a honvédség tisztviselői karából is elbocsátották.

A tisztjelölteknel az 1939-es tanév végével tervezték a zsidó származásúak kitiltását.⁶⁹

A tartalékos tisztek igazolása során megelégedtek azzal, hogy az 1939-es IV. törvénynek a zsidókra vonatkozó enyhébb rendelkezéseit

⁶⁵ Fegyvertelen álltak . . . I. k. LXXV. o.; VKF. 1942. 275. d. 5767. sz.

⁶⁶ VKF. 1939. 210. d. 3580. sz.; 1941. 247. d. 4173. sz.

⁶⁷ VKF. 1939. 212. d. 4026. sz.

⁶⁸ Fegyvertelen álltak . . . II. k., 731. o.; VKF. 1939. 211. d. 3871. sz.; 1941. 233. d. 5041. sz.

⁶⁹ VKF. 1939. 210. d. 3580. sz.

alkalmazzák. (Zsidó az, „aki ő maga, vagy akinek legalább egyik szülője, vagy nagyszülői közül legalább kettő” az izraelita hitfelekezet tagja.) A zsidónak minősítettek tartalékos tiszti rangot nem kaphattak, s ha már rendelkeztek ilyennel, attól megfosztották.⁷⁰

A rendelkezés végrehajtása során a 60 000 tartalékos tisztből 16 000 eleve kiesett. „Nincs adat, hogy még hányan fognak elveszni, mert félvérek, vagy a feleség révén elvesznek” — olvasható a VKF írátaiban. Javaslat született, hogy ne egyszerre hajtsák végre a rangtól való megfosztást, hanem csak a pótlás mértékében.

Az 1/b. osztály ellenezte ezt, mondván, hogy 1941-től zsidó már nem lehet tartalékos tiszt, s különben is folyamatban van a kiesők pótlása. Az osztály a kérdés radikális megoldása mellett állt ki, mondván, hogy a hadrendi kiesés sem látszik pótolhatatlannak.⁷¹ Nem kétséges, hogy e megfontolás mögött nem a józan ítélet, hanem a politikai retorzió szándéka húzódik meg.

A zsidó munkaszolgálatos századokban szükség volt szakaszparancsnokokra, munkavezetőkre stb. Egyetlen könnyítésnek talán csak az látszott, hogy elképzelhetőnek tartották a volt zsidó tartalékos tisztek részére e beosztások elfoglalását. A zsidó tartalékos tisztek — 1941 nyarán — még az esetben hordhatták rangjukat, viselhették egyenruhájukat, ha behívás esetén polgári szakképzettségüknek megfelelő helyen — pl. orvosként — nyertek beosztást.⁷²

A zsidó tartalékos (emléklapos) tisztek e jellegének megfosztására elrendelték a katonai igazolványok és okmányok beszolgáltatását, s a régi emléklapok új mintájúra való kicserélését.⁷³

A korlátozó rendelkezések szerint zsidó nem lehetett karpaszományos, nem jelentkezhett tisztképzésre, nem használhatta a „volt tiszt” megjelölést, nem hordhatta régebbi egyenruháit.⁷⁴

A nyugállományú és szolgálaton kívüli tisztek esetében 1941 februárjában olyan javaslat született, hogy ne alkalmazzák a zsidótörvény rendelkezéseit mindazokra a zsidó és félzsidó tisztekre, akik legalább 40 évet hivatásos szolgálatban töltöttek. Ezek zsidó mivoltát később mégis a szigorított feltételek szerint állapították meg.⁷⁵

A tiszteseeknek és tiszthelyetteseknek a szülőkkel bezáróan kellett igazolni a tiszta keresztény származást.⁷⁶

A legénységi állománynak a sorozás alkalmával kellett hiteles papírokkal tanúsítani szüleik vallási hovatartozását.

A zsidó, vagy zsidóvonatkozású tiszteket a fasiszta ihletésű faji rendelkezésekkel a hadsereg kötelékéből módszeresen kiszorították. Egy 1941. áprilisi rendelettervezet így összegezi a zsidókra, s különösen a zsidó tisztekre vonatkozó általános és elvi határozványokat. „A honvéd-

⁷⁰ Fegyvertelen álltak... II. k. 755. o.; VKF. 1939. 211. d. 3871. sz.; 1939. 212. d. 4026. sz.

⁷¹ VKF. 1941. 247. d. 4173. sz.

⁷² VKF. 1940. 228. d. 4162. sz.; 1940. 230. d. 4574. sz.; 1941. 256. d. 6105. sz. (HM. eln. 8. oszt. 1941. 27.300. sz.)

⁷³ VKF. 1940. 230. d. 4574. sz.; 1940. 231. d. 4661. sz.

⁷⁴ VKF. 1941. 251. d. 5041. (HM. Bk. 8. oszt. 1941. 434. sz.); Vádirat a náciizmus ellen. Szerkesztette: *Beneschofsky Ilona—Karsai Elek*. Budapest, 1960. I. k., 92. o., III. k., 536. o.

⁷⁵ VKF. 1941. 247. d. 4163. sz.

⁷⁶ VKF. 1939. 211. d. 3871. sz.

ség harcos állományában, parancsnokságainál, szerveinél és intézeteinél, vagy az ütőképességet biztosító intézményeknél a jövőben előljárói, feljebbvalói minőségben sem békében, sem háborúban többé nem szerepelhetnek.”⁷⁷

Az itt vázolt szigorú rendelkezések alól kezdettől egészen a nyilas időszakig 2—3000 kivételezett személy volt.

IV. A nemzetiségi kérdés és a hadsereg

1. A nemzetiségi helyzet

Magyarország a két világháború között etnikailag csaknem teljesen homogén nemzeti állam volt. A legnagyobb nemzetiséget a hazai németek alkották, akik a hitleri idők beköszöntével egyre nyíltabban hangoztatták német voltukat, követeltek megkülönböztetett elbánást.

A bécsi döntések és területfoglalások nyomán az ország néprajzi képe gyökeresen megváltozott. Az idegen ajkúak olyan nagyszámban kerültek magyar fennhatóság alá — s így a honvédségbe is —, hogy a nemzetiségi kérdés az 1939—45-ös évek Magyarországának súlyos belpolitikai problémájává lett. A kisebbségek a „magyar állameszme” iránt érthetlenséget, s gyakorta ellenséges magatartást tanúsítottak, természetes törekvésként élt bennük a vágy a nemzeti függetlenség, az anyanemzethez való tartozás után.

Az ország nemzetiségi helyzete 1941 végén, a visszacsatolások befejeződése után, az alábbi volt.⁷⁸

Magyar	9 003 632	74,4 ⁰ / ₀ -os
Német	896 248	7,4 ⁰ / ₀ -os
Szlovák	313 615	2,6 ⁰ / ₀ -os
Román	960 311	7,9 ⁰ / ₀ -os
Rutén	381 553	3,2 ⁰ / ₀ -os
Horvát	130 640	1,1 ⁰ / ₀ -os
Szerb	177 020	1,5 ⁰ / ₀ -os
Egyéb	231 068	1,9 ⁰ / ₀ -os

A magyarság százalékos részaránya a területfoglalások nyomán egyre jobban csökkent.

1937-ben	Magyarország lakosságának	88,4 ⁰ / ₀ -a
1938-ban		84,0 ⁰ / ₀ -a
1939-ben		84,0 ⁰ / ₀ -a
1940-ben		77,6 ⁰ / ₀ -a
1941-ben		74,4 ⁰ / ₀ -a

volt magyar anyanyelvű.⁷⁹

⁷⁷ VKF. 1941. 251. d. 5041. sz. (HL. HM. Bk. 8. oszt. 1941. 434. sz.)

⁷⁸ A magyar királyi kormány 1941. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és Statisztikai Évkönyv. (Budapest, 1943.) Statisztikai rész. 3. o. — A jelzett adatok Magyarország 1941. év végi területén az anyanyelvet és a magyarul tudást tüntették fel.

⁷⁹ Jelentés... 1938. évről. 2. o.; 1939-ről 8. o.; 1940-ről 8. o.; 1941-ről 3. o.

A HM 1940-ben az összlakosságon belül a zsidók számát 750 000-re (5,5⁰/₀), az idegenek és a zsidók együttes arányát 25, maximum 27⁰/₀-ra tette.⁸⁰

A nemzetiségi kérdés 1939-től olyan volt, az ország életében olyan nagy szerepet játszott, hogy ezt a problémát többé nem lehetett elkerülni. Szembe kellett nézni a tényekkel, s a felső vezetésnek az adódó problémák kapcsán meg kellett fogalmaznia álláspontját. A legalapvetőbb kérdés ez volt: — milyen legyen a nemzetiségek jogi státusza.

Egy 1940. szeptember 24-én tartott, nemzetiségi ügyekkel foglalkozó értekezlet így foglalt állást: „A magyarság helyzete a nemzetiségekhez viszonyítva olyan, hogy kénytelen elismerni azok egyenjogúságát.” Úgy érzem, hogy a „kénytelen” szócska itt megkülönböztetett figyelmet kapott. Ugyanebben a dokumentumban olvashatjuk: „Nekünk ma kizárólag a nemzetiségek egyenjogú kezelésének elvére kell az államot felépíteni.”⁸¹

A nemzetiségekkel szemben az egyenjogúság legalább látszatszerű megteremtéséhez fontos érdekek fűződtek. Vörös János, a vezérkar főnöke, a nemzetiségekkel a legnagyobb megértést és a „közös állami életből fakadó bajtársi szellemet” kívánta érvényesíttetni.⁸²

A Horthy-hadsereg számos rossz példát adott a durva, kegyetlen, a nemzetiségek önérzetét sértő magatartásra. Ennek ellensúlyozására a hadsereg vezetése több fontos rendelkezést adott ki, melyben körvonalazta álláspontját a nemzetiségi kérdésben. Ennek nyomán a miskolci és szegedi hadtest is terjedelmes utasításokban rögzítette a nemzetiségek kezelésének módját. Őva intett a nyers erőszaktól, mert az a „legrosszabb eredményre fog vezetni.” Tilalmazták a gúnyolódást, a durva bánásmódot, az anyanyelv használatának korlátozását. Tartottak attól is, hogy minden nemzetiségi sérelem az országnak külpolitikai téren is károkat fog okozni.⁸³

A nemzetiségi kérdés súlyát növelte, hogy itt több milliós embertömegről, az ország lakosságának több mint egynegyedéről volt szó. A politikai vezetés ezeket az ország egyenjogú, bár más nemzetiségű polgárainak kívánta tekinteni. A HM-nek is döntenie kellett: mi történjék a nemzetiségek hadköteles férfilakosságával?

Az alábbi kérdésekben kellett sürgősen állást foglalni:

- igénybe veszik-e ezeket katonai szolgálatra, vagy sem,
- ha igen, fegyveres, vagy munkásalakulathoz?

Eldöntésre várt még az is, hogy fegyveres szolgálat esetén magyar alakulatokhoz kerüljenek-e, vagy hozzanak létre külön nemzetiségi egységeket? Ha ilyenek nem lennének, hogyan osszák el őket? Egyenlő arányban, minden fegyvernemhez, vagy csak a nem védett alakulatokhoz?

⁸⁰ VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.

⁸¹ Uo.

⁸² VKF. 1944. 299. d. 408. sz.

⁸³ VKF. 1941. 258. d. 6842. sz. (Szegedi V. hadtest. Eln. 1. oszt. 1941. 25 653. sz.); VKF. 1941. 258. d. 6941. sz.; 1944. 299. d. 409. sz.

2. Tiszti igazolások, a nemzetiségi tiszti szolgálata

A Horthy-hadsereg a háború előtt és alatt akut tiszti hiányban szenvedett. 1940-ben 2500 fővel volt kevesebb a szükségesnél.⁸⁴ A zsidótörvény, majd később a háborús veszteségek miatti kieséseket a tisztképző intézmények nem tudták pótolni. Rendszeresen megfigyelhető az a törekvés, hogy a hivatásos állományt a nem tényleges és tartalékos tisztkarból töltsék fel.

A politikai megbízhatóság a ténylegesítés alapkövetelménye volt és maradt. Csak azt vehették át, aki „erkölcsi és hazafias szempontból kifogástalan magatartást tanúsított.” Ez a sztereotíp mondat újra és újra visszatér az évente kiadott rendeletekben.⁸⁵

A tiszti és más bizalmi állások betöltésénél gondosan megvizsgálták a jelölt és felesége társadalmi helyzetét, családi viszonyait, jövedelmük nagyságát, forrását stb. is.

Az egyre szorongatóbb tiszti hiányon a visszacsatolt országrészek tisztjeinek és tiszti szolgálatra alkalmas férfi lakosságának mielőbbi bekapcsolásával szeretett volna enyhíteni. Az igénybevétel előtt azonban a jelölteknek kötelező, bizottság által lefolytatott igazolási eljárásom kellett átesniük.⁸⁶

A vizsgálat kiterjedt — idézem a rendeletet — „a forradalmak és az idegen uralom alatti magatartás elbírálására, és pedig a nemzethűség és a tiszti állás becsülete szempontjából.” A bizottság a helyi hatóságoknál és a magyar párt képviselőinél gyűjtött adatokat a jelölt magatartására.

Ismeretes, hogy a beneši Csehszlovákiában a kommunista párt szabadon tevékenykedett, s a magyarok körében élénk szervező munkát folytatott. A *felvidékieket* igazoló bizottságok azért alaposan firtatták, hogy a tisztjelölteknek nem voltak-e kommunista kapcsolataik.

Igazolás alá vonták a volt k. u. k. fegyveres erőknél, a csehszlovák hadseregben és csendőrségnél szolgáló volt tiszteket, s mindazokat, akik alkalmasnak látszottak a tisztté való kiképzésre, illetve átképzésre. Az eljárás során azt is eldöntötték, hogy a jelölt megtarthatta-e vagy elvesztette korábbi rendfokozatát, honvéd nyugdíjasként kezelik-e, s végül, hogy elősegítik-e a polgári életben való elhelyezkedését.

A bizottsági felülvizsgálatoknak az volt a célja, hogy átszűrje a visszacsatolt területek tiszti szolgálatra alkalmas emberanyagát, kiemelje és felhasználásra adja át a megbízhatónak tekintett személyeket, s végül, hogy eltüntesse az ország akkori részei közötti, e téren fennálló különbségeket.⁸⁷

Az altiszti, tiszthelyettesi hiányok pótlására fel kívánták használni a volt csehszlovák hadseregben ilyen rendfokozatot elért személyeket is. Általános volt az a vélemény, hogy ezek magas fokú katonai tudással, szakképzettséggel rendelkeznek, de a „nemzeti érzés” terén bajokat

⁸⁴ HL. HM. eln. 8. osz. 1940. 3333. sz.

⁸⁵ HL. HM. eln. 9. osz. 1939. 31 540. sz.; VKF. 1940. 223. d. 3097. sz.; HL. HM. eln. 8/b. osz. 1942. 52 000. sz.

⁸⁶ VKF. 1939. 210. d. 3742. sz.; 1939. 212. d. 4040. sz.

⁸⁷ VKF. 1941. 263. d. 264.; 1939. 210. d. 3742. sz.

találni náluk. A honvédségbe azok átvételét engedélyezték, akik a „nemzethűség szempontjából” kifogás alá nem esnek, magyarul jól beszélnek és a csehszlovák hadseregben továbbszolgálatot nem vállaltak.”⁸⁸

Később az erdélyieknél ugyanezen feltételek léptek életbe.

A *kárpátaljaiak* igazolását a fentiekhez hasonló módon hajtották végre.

1940. november 11-én látott napvilágot az *erdélyiek* igazolását szabályozó rendelet.⁸⁹ Ez egyaránt vonatkozott a magyarokra, románokra és németekre. Zsidó vallásúak esetében csak a hivatásos állományhoz tartozókat vizsgálták meg. Az igazolás kiterjedt minden hadköteles tisztre, légyen az hivatásos, nem hivatásos, vagy tartalékos állományú.

A vizsgálat fő célja az 1918—19-es forradalmak és a román időszak alatti magatartás, valamint az illetők nemzetiségének megállapítása volt. Ezt a munkát mindenkor egy bizottság végezte — helyi adatgyűjtéssel. Tagjai között zsidó és román nem lehetett.

Már eleve elhatározták, hogy a román hadsereg volt hivatásos tisztjeinek rangát nem, a tartalékosok rendfokozatát azonban elismerik. Fel kívánták kutatni azokat is, akik alkalmasak ugyan tisztí szolgálatra, de abból nemzetiségük miatt korábban kizárattak. Ezeket tisztí tanfolyamra kívánták küldeni.

Ismerve Erdély vegyes nemzetiségi összetételét, a hozzánk kerülő románok nagy számát, a felhasználható nemzetiségi vezető réteg csekély voltát, a megbízható nemzetiségi katonai szakemberekben fennálló nagy hiányt — az igazolási rendelet szükségszabta módon meglepően rugalmas követelményekkel dolgozott.

A döntő kérdés a nemzetiségi hovatartozás megállapítása volt. E téren megelégedtek az illetők nyilatkozatával. A román nemzetiség önmagában nem volt ok a „nem igazolt” jelleg megállapítására. Ezt csak akkor mondhatták ki, ha az illetők „cselekményeikben is a magyarság ellenségeinek bizonyultak.”

A németek esetében a tisztté való befogadásra nyitva hagyták a kiskaput. Ezek kijelenthették, hogy román nemzeti hűségre utaló kijelentéseiket annak idején kényszer hatására tették.

A magyarokat szigorúbban bírálták el. Akik „súlyos kényszer nélkül” megtagadták nemzetiségüket, vagy magyarelles cselekményeket követtek el, még politikai feddhetetlenség esetén sem voltak igazolhatóak.

Lefolytatták a vizsgálati eljárást a *délvidéki* tiszték körében is. 1942 áprilisában rendelet jelent meg, hogy a bácskaiak és a volt jugoszláv hadseregben szolgálók igazolását 8 hét alatt sürgősen be kell fejezni.⁹⁰

A felülvizsgálat alapvető szempontjai itt is a „politikai és nemzethűség” voltak.

A délen kialakult jugoszláv partizántevékenység és forradalmi helyzet miatt Bácskából csupán a magyar nemzetiségűeket kívánta a felső veze-

⁸⁸ VKF. 1940. 223. d. 3133. sz. (HL. HM. eln. Hfp. Kik. oszt. 1940. 30 200. sz.); 1940. 232. d. 4919. sz.; (HL. HM. eln. 10. oszt. 1940. 56 050. sz.)

⁸⁹ VKF. 1940. 237. d. 5639. sz. (HL. HM. eln. 8. oszt. 1940. 60 660. sz.); VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.

⁹⁰ VKF. 1942. 270. d. 4757. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1942. 20 329. sz.)

tés igénybe venni. Az V. hadtest parancsnoka 1943. május 23-án jelezte a VKF felé, hogy a jugoszláv tartalékos tisztek, a „nemzetvédelmi szempontból való teljes megbízhatatlanságuk miatt... semminemű katonai szolgálatra tekintetbe nem jöhetnek.” Ezeket a továbbiakban légénységi állományként tervezték igénybe venni.⁹¹

3. Az elfoglalt területek légénységi emberanyagának átképzése, átnevelése

A katonai felső vezetés arra törekedett, hogy a visszacsatolt területek emberanyagát mielőbb bekapcsolja a hadsereg szervezetébe. „A honvédség erőteljes fejlesztése, másrészt a katonapolitikai helyzet is sürgőssé teszi, hogy a visszatért területek tartalékosai — a megbízható nemzeti-székiek is — mielőbb átképeztessenek és beilleszthetőek legyenek az ország honvédelmébe” — fejtette ki a VKF.⁹²

Ez a feladat két problémát vetett fel:

a) Az új állomány átképzése a magyar hadsereg fegyvereire, szabályzataira, harceljárásaira.

b) Az emberanyag „nemzeti szellemű” átnevelése.

A *felvidékiek* politikai arculatának átformálására különösen nagy súlyt helyeztek. A beneši köztársaság a polgári demokratikus berendezkedésével, a magyarországinál nagyobb életszínvonalával, a csehszlovák hadsereg a miénknél korszerűbb felszerelésével nagy vonzóerőt jelentett, amellyel Horthyék csak nacionalista szölamokat tudtak szembeállítani. „A felvidékiek a cseh hadseregben jó kiképzésben részesültek” — ismerte el a VKF —, ezért inkább az erkölcsi nevelésre kellett súlyt helyezni.⁹³

Az átképzendő és átnevelendő emberanyag politikai szűrését gondosan végrehajtották. Kiemelték a Csehszlovák Kommunista Párt tagjait, a „nemzetietlen” és haladó elemeket. A hadseregben lefolytatott „hűtlenségi” bűnyügek 1939-ben elérték az utolsó tíz év legmagasabb számát. Ennek okát abban látták, hogy az 1919 után Csehszlovákiában „meghúzódo, megszökött vagy kicserélt egyének megkerültek.”⁹⁴

1939—40-ben 50 000 *felvidéki*, 30 000 *kárpátaljai* hadkötelest és 6000 tisztet képeztek át. A 2. turnusban újabb 10 000 emberre került sor. A tartalékosok átképzése 1940 októberére lényegében befejeződött. 1942-ben ismét megvizsgálták a felvidékiek helyzetét, s valamennyi kimaradt személyt, főleg a fiatalabb évjáratú póttartalékosokat, behívták. A későbbiek során az idősebbek átképzésétől már eltekintettek, s csupán azokat vették igénybe, akikre polgári szakképzettségük miatt szükség volt.⁹⁵ Arra törekedtek, hogy az átképzendők közül a tisztesi, tiszt-helyettesi kar is erősítést kapjon. Nyomatékosan hangsúlyozták, hogy

⁹¹ VKF. 1942. 271. d. 4970. sz.

⁹² VKF. 1941. 259. d. 6980. sz.

⁹³ VKF. 1940. 229. d. 4381. sz.

⁹⁴ VKF. 1940. 223. d. 3131. sz. (HL. HM. eln. Hfp. Kik. oszt. 1940. 30 200. sz.)

⁹⁵ VKF. 1939. 212. d. 3781. (HL. HM. eln. 1/b. oszt. 1939. 22 048. sz.); VKF. 1941. 259. d. 6980. sz.; 1942. 257. d. 5883. sz.; 1943. 286. d. 5560. sz.

az előléptetések, régi rendfokozatba való visszahelyezések legfontosabb feltétele a „nemzethűség szempontjából kifogástalan magatartás.” A legnagyobb súlyt „a megbízhatóságra kell helyezni” — rendelte el a HM legénységi osztálya.

A csapatokra várt annak megállapítása, hogy a jelöltek a fenti követelményeknek megfelelnek-e. A politikai jellegű megkülönböztetést mutatja, hogy a vizsgákon kiválóan szereplőket is mellőzni javasolták, ha a prioritás alapján — vagy „megfigyelésük eredménye szerint” — nemzethűség terén kifogás alá estek. A továbbszolgálatot vállalóknál a magyar nyelv ismerete mellett ugyancsak ez volt a legfontosabb szempont. Kizáró okként szerepelt az is, ha korábban a csehszlovák hadseregben ugyancsak továbbszolgáló katonák voltak.⁹⁶

Az erdélyi származású magyar, román és német nemzetiségű hadköteleseket is átképezték. A cél itt is a politikai szűrés, átnevelés volt. Ennek során akarták kiszelektálni a számukra elfogadhatatlan, veszélyes elemeket.

Az átképzés katonai célja kettős volt:

a) Megteremteni az alapot, hogy az erdélyi katonaviselt férfilakosság „háború esetén a m. kir. honvédség kötelékében harcolhasson.”

b) Lehetővé tenni, hogy a IX. hadtest saját területéről egészíthesse ki állományát.

A tényleges katonai ismeretek mellett a „magyar fegyelmet, szellemet”, a tisztelnél a „magyar vezetést és parancsnoklást” kívánták megismertetni. A hangsúlyt a nevelési munkára helyezték. A legfőbb célként azt tűzték ki, hogy az „átképezendőket megbízható és fegyelmezett magyar harcosokká” neveljék. A hangsúly itt is a „megbízható” szón nyugodott.

Az átképzések során különös gonddal ügyeltek arra, hogy az Erdélyben felállítandó alakulatok kulcsfontosságú, bizalmi jellegű beosztásaiba csakis megbízható magyar és német tartalékos tisztek és legénység kerülhessen.⁹⁷

Politikai megfontolás érvényesül abban is, hogy az átképzésnél az első ütemben csakis magyarokat és németeket — 2500 tisztet és 58 000 főnyi legénységet — kívántak behívni. A második turnusban került sor a maradék — kb. 40 000 — német és magyar állományra, valamint 100 000 románra. E terveket következetesen megvalósították. 1942 áprilisában újból 1500 tisztet és 27 500 főnyi legénységet hívtak be. Ezekből 6000 román nemzetiségű volt, akiket a hadműveleti területen levő csapatok egy részének felváltására szántak.⁹⁸

1943 elején már arról jelentenek, hogy a IX. hadtestnél alig van „fegyveres szolgálatra alkalmas megbízható átképezendő.” Az előző években 111 000 fő ment „átnevelésre”. A még kiképzetlenek póttartalékos állományú, megbízhatatlan nemzetiségiekből álltak.⁹⁹

⁹⁶ VKF. 1939. 212. d. 3994. sz.; 1939. 216. d. 4617. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1939. 43 161 sz.); VKF. 1940. 232. d. 4919. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1940. 56 060 sz.)

⁹⁷ VKF. 1941. 250. 4657. sz.

⁹⁸ VKF. 1940. 232. d. 4929. sz.; 1942. 270. d. 4757. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1942. 20 329. sz.)

⁹⁹ VKF. 1942. 275. d. 5883. sz.

Az 1941 tavaszán elfoglalt *délvidéki* területek emberanyagának felhasználására is elkészültek a tervek. 1942 tavaszán ezer tisztet és 10 ezer katonaköteles férfit kívántak behívni. Ezek zöme olyan volt, akik a jogoszláv hadseregben már hosszabb-rövidebb időt szolgáltak.¹⁰⁰

Az átképzés, átnevelés már az első kísérleteknél csődbe jutott. A behívott nemzetiségiek „nyíltan kifejezték ellenszenvüket”. A III. és V. hadtestek táviratilag kérték az átképzések azonnali befejezését. Ekkor olyan döntés született, hogy a délvidékről csakis a magyar nemzetiségűeket szabad igénybe venni fegyveres szolgálatra.¹⁰¹

A horthysta katonai vezetés ama törekvése, hogy az elfoglalt területek emberanyagát a hadsereg különleges szűrőjén keresztül engedve átképezze, átnevelje, politikai és katonai céljaira felhasználja, lényegében — a délszlávok kivételével — sikerrel járt. 1943 elején csak 324 000 fő volt a hadköteles férfilakosság átképzettleneinek száma. Ezek csekély kivétellel idősebb korosztályú nemzetiségiek voltak. Tekintettel az érintettek alacsony katonai értékére, úgy döntöttek, hogy a jövőben nem fordítanak több időt és pénzt az átképzésekre.¹⁰²

4. A nemzetiségiek katonai szolgálata, a kiegészítés rendszere

A katonai vezetés álláspontja az volt, hogy az egyenlő jogokkal, egyenlő köteleességek is járnak, s ezért a nemzetiségiek a magyarokhoz hasonlóan fegyveres katonai szolgálatra kötelesek. A nemzetiségieket „a honvédelemben . . . egyenlő mértékben kell igénybe venni és felhasználni”. Egy másik helyen ez áll: „Nemzetiségi szempontok miatt különbségek senkivel ne tétessenek” — olvasható az e kérdést tárgyaló dokumentumokban.

Ilyen hatalmas embertömegről nem mondhatnak le, kikapcsolásuk pedig „nem látszik sem lehetségesnek, sem célszerűnek” — hangoztatták. Az 1940-es szervezési rendelet már ennek figyelembevételével készült. Ettől kezdve az évi sorozási utasításokban újra és újra visszatér ez a mondat: „a nemzetiségiek a magyarsággal teljesen egyenlő mértékben fegyveres szolgálatra veendőik igénybe.”¹⁰³

A nemzetiségieket a nem védett fegyvernemek csapattestei, alosztályai között egyenlő arányban kellett felosztani.¹⁰⁴

A hadsereg vezetésének egészen 1944-ig ez volt az álláspontja. Fegyveres szolgálatra tervezték igénybe venni valamennyi nemzetiséget, így a szerbeket, horvátokat, románokat is. Később a nemzetiségek részéről hatására az idegen ajkúak mind nagyobb tömegét rekesztették ki a fegyvermegmutató, Horthyék által „ellenséges”-nek nevezett törekvések veres, illetve a katonai szolgálathól.¹⁰⁵

A nagytömegű nemzetiségiek megjelenése a hadseregben vetette fel

100 VKF. 1942. 270. d. 4757. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1942. 20 329. sz.)

101 VKF. 1942. 271. d. 4970. sz.; 1942. 275. d. 5883. sz.

102 VKF. 1943. 286. d. 5660. sz.

103 VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.; 1940. 238. d. 5867. sz.; 1941. 255. d. 6014. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1941. 45 000. sz.)

104 VKF. 1940. 238. d. 5867. sz.

105 VKF. 1943. 282. d. 4811. sz. (HL. HM. Bbk. 1/a. oszt. 1943. 213. sz.)

a nemzetiségiekből álló seregtestek, vagy seregrészek megszervezésének gondolatát. Ezt „valószínűleg meg kell engedni” — írja Nagyószai ezredes 1940 szeptemberében.¹⁰⁶ A vezérkar ezt az elképzelést kezdetben támogatta, s még 1941 végén is komolyan foglalkozott ilyen gondolattal.

Nagyószai „tetszetős megoldásnak” nevezi a nemzetiségiek elosztását, amely azonban nem old meg semmit. Az uralkodó körök azonban, 1918-ra emlékezve — amikor a nemzetiségi seregtestek az illető nép függetlenségi törekvéseit támogatták — elvetették az önálló nemzetiségi alakulatok tervét.

Megoldásként így csupán a nemzetiségiek arányos elosztása jöhetett szóba. Úgy becsülték, hogy az idegenek és zsidók aránya 25—27% körül lesz a hadseregben. Ezt a számot rendkívül magasnak találták. A zsidóknak a hadseregből való kirekesztésében már ez a megmondolás is szerepet játszott. „A honvédség erkölcsi értékét veszélyeztetnénk” — írták —, ha a nemzetiségiek mellett a zsidókat is meghagynánk.¹⁰⁷

A nemzetiségiek százalékos aránya a hadseregben az egyes évek során gyakorta változott. Ez a szervezési utasításoktól, az emberanyag kihasználtsági fokától, a nemzetiségekkel szembeni politikai megfontolásoktól, a kiegészítés elveitől függött, s nagyjából 15—20% körül mozgott.

1940-ben a védett, nem védett alakulatok körét 1:10-hez tervezve, 30%-os nemzetiségi kvótát kaptak. Ténylegesen azonban — az igénybevételtől függően — csak 15% nemzetiségi szolgált. 1942-ben 16,4% nemzetiségi újonccal számoltak. A nem védett alakulatoknál ezek aránya legfeljebb a 20%-ot érhetette el. A nemzetiségiek 20%-os részaránya később általánosan elfogadott iránykövetelmény lett.¹⁰⁸

A nemzetiségiek háborús felhasználása 1941 és 44 között egyre erősödött. 1943-ban a nem védett alakulatoknál kivételesen már a 25—30%-os, a részben védettekénél a 10%-os nemzetiségi arányt is megengedték. A 2. páncélosadosztály pl. arról panaszkodik, hogy zászlóaljainál a 10% helyett 29,5, 25, 23, 20, 12 stb. % körüli, „nehezen használható” nemzetiségi van. A gyalogsági felügyelő 1942. december 29-én azt jelenti a 2. Magyar Hadseregről, hogy egyes századai már teljesen ruszin légénységből állanak. A magyar légénység elvázott, s az alakulat pótlásként nemzetiségeket kapott.¹⁰⁹

A horthysta katonai vezetés részéről e tényekben világosan felismerhető tendencia jelentkezik: a nemzetiségiek erejükön, arányukon felül vegyék ki részüket a háború áldozataiból.

A Horthy-hadsereg *kiegészítési rendszere* a területi elven nyugodott. Az egyes hadtestek és szakterületek csupán a karpaszományosokból, a speciális szakmákból — az egyes csapatrészek, intézetek stb. kérésének megfelelően — adtak vagy kaptak emberanyagot. Ezt többnyire már a bevonulási intézkedésekben előre megállapították. A magyarok az 1937-es határon belül élő nemzetiségiek és a németek esetében a háború

¹⁰⁶ VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.

¹⁰⁷ VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.

¹⁰⁸ Uo.; VKF. 1940. 238. d. 5867. sz.; 1942. 271. d. 4940. sz.

¹⁰⁹ VKF. 1942. 267. d. 4063. sz., 4151. sz.; 1942. 268. d. 4399. sz.; 1943. 282. d. 4811.; 1943. 294. Hdm. csop. főnök. — A gyalogsági felügyelő 1942. december 29-i jelentése.

alatt továbbra is fenntartották a területi kiegészítés elvét. A hozzájuk kerülő nemzetiségek esetében azonban nem.¹¹⁰

A területi kiegészítést követve a számítások szerint a Kárpátalján tiszta ruszin, máshol 80%-os szlovák, 50%-os német, 50—75%-os román többségű alakulatok jöttek volna létre. Különösen súlyossá vált ez a kérdés Erdélyben és Kárpátalján. A VIII. hadtestnél pl. 33% nemzetiség volt.¹¹¹

Ennek elkerülésére már 1940-ben olyan döntés született, hogy a nemzetiségek esetében el kell térni a területi kiegészítés elvétől, s a „ki-egyenlítés” elvét követve, a megengedett % fölötti nemzeti- és hadköteleseket el kell osztani az ország területén az egyes hadtestek nem védett alakulatai között. Így hozzávetőleg 20%-ra lehet korlátozni a nemzetiségek részarányát.¹¹²

Kidolgoztak egy bonyolult — gyakorta változó — rendszert, hogy mely nemzetiségi területen levő hadtestek adnak nemzeti- és emberanyagot magyar hadtesteknek, ahonnan viszont ők kapnak magyar nemzetiségű hadköteleseket. A későbbiekben már arra törekedtek, hogy egyes hadtestek minden évben ugyanolyan nemzetiségű bevonulókat kapjanak, s így azok megteremthessék az állandó, az illető nemzeti- és nyelvét is beszélő kiképző kereteiket. Ha szükség volt rá, e cél érdekében a kiképzőket más hadtesthez helyezték át.

A nemzetiségekből szervezett műszaki osztagok, s a zsidó munkászázalójak esetében is eltértek a területi kiegészítés elvétől.¹¹³

A területen kívüli kiegészítés a nemzetiségekre hátrányos és megkülönböztető volt. Ez a jellege világosan szembetűnő. Katonailag nézve is a dolgot, számos gyenge pontja van. A felső vezetés politikai céljai érdekében — a nagyszámú nemzeti- és gyengítése, szétforgácsolása — azonban ezektől eltekintett.

A területen kívüli kiegészítés hátrányai a horthysta katonai vezetés szerint:¹¹⁴

- a) Minden nem védett alakulat harcértéke gyengül.
- b) A „kevésbé megbízható elem” nem koncentráltan, hanem szét-szórva található. Ellenőrzésük nehezebb.
- c) Minden alakulatnál jelentkeznek a nyelvi problémák.
- d) Mozgósításnál ezzel ellentétes rendszer, területi kiegészítés van.

E problémákra az alábbi orvoslást találták:

- a) Csökkenteni kell a védett fegyvernemek, alakulatok számát, s így a nemzetiségek százalékos arányát lejjebb lehet szorítani.
- b) A hadseregen belül megteremteni a nemzetiségek kezelésének egységes szemléletű gyakorlatát. A türelem és szigorú együttes alkalmazása. Az „állameszme” elleni minden fellépés szigorú megtorlása.
- c) A hadtestek „szakosítása” egyes nemzetiségekre.

¹¹⁰ VKF. 1942. 273. d. 5487. sz.; 1944. 299. d. 419. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1944. 39 000. sz.)

¹¹¹ VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.

¹¹² Uo.; VKF. 1940. 229. d. 4349. sz.

¹¹³ VKF. 1942. 271. d. 4940. sz.; 1942. 273. d. 5478. sz.; 1943. 286. d. 5682. sz.; 1944. 299. d. 419. 1943. 283. d. 4937. sz.

¹¹⁴ VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.; 1940. 238. d. 5867. sz.

d) Mozgósítás esetén ne vegyék igénybe a teljes nemzetiségi lakosságot. A magyarokat viszont teljes egészében.¹¹⁵

A nemzetiségi arányát az I—IV. hadtesteknél 10⁰/₀-ban, az V—IX. hadtestnél 20⁰/₀-ban állapították meg.¹¹⁶

A területi kiegészítés elvét csupán az 1941-es évben követték. A július 19-én megjelent újonc bevonulási rendelet úgy intézkedett, hogy a nemzetiségi területeket területileg kell elosztani, de arányuk az 50⁰/₀-ot sehol ne haladja meg. A többletet a saját hadtesten belül, vagy a szomszédos hadtesteknél kellett felhasználni. Egy-egy gyalogdandár kiegészítési területén belül is lehetővé tették a nemzetiségi arányos felosztását.¹¹⁷

A területi kiegészítés esetén a nemzetiségi pl. 80⁰/₀-os többségű egységes területét közigazgatási intézkedéssel, vagy a kiegészítők területi határainak megállapításával, úgy akarták részekre szabdalni és magyar többségű területekhez csatolni, hogy az új közigazgatási egységekben a nemzetiségi már kisebbséget alkossanak. Ily módon a nemzetiségi egyetlen alakulatnál sem kerülhettek volna többségbe, százalékos értékük a hadsereg egészére ugyanaz maradt, csupán a kevert alosztályok száma nőtt volna meg.¹¹⁸

A területi kiegészítés rendszere nem sokáig maradt érvényben. Az 1942-es újonc bevonulási rendelet már újra a nemzetiségi elosztására intézkedik.

5. Egyes nemzetiségek katonáit sújtó megkülönböztetések

A nemzetiségiekkel való bánásmód magán viselte annak jegyeit, hogy a tiszt-, tiszthelyettesi kar 25 éven át nacionalista, sovinszta eszméken nevelődött. Napirenden voltak a gúnyolódások, lekicsinylések, a testi, szellemi vagy nyelvi fogyatékoságok nevetségessé tétele. Magyarították nevüket, tiltották a nemzeti nyelv használatát. Mivel nehezen értették meg magukat, a legnehezebb, legdurvább munkákra osztották be őket. Mellőzésben volt részük az életnek szinte minden területén. Nem állíthatjuk, hogy ez központilag történt, sokkal inkább a hadseregnek a nemzetiségiekkel szembeni általánosan gyűlölködő szemléletéből fakadt.¹¹⁹

Az ilyen politikát a vezérkar főnöke is „szűklátókörű”, „nyers és mélyen sértő”-nek nevezte.¹²⁰

Mindezek ellenére megkövetelték tőlük a „magyar állam egysége iránti odaadó hűséget”.

A durva bánásmód miatt magas volt körükben az öngyilkosságok száma, felszökött a hűtlenségi esetek száma, gyakorta fordultak elő szökések.

¹¹⁵ VKF. 1940. 238. d. 5867. sz. — Más helyen viszont elvetik ezt, mondván, hogy a magyarság máris nagyobb életkorig és alkalmassági százalékban van igénybe véve mint a nemzetiségek (VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.)

¹¹⁶ VKF. 1940. 238. d. 5867. sz.

¹¹⁷ VKF. 1941. 255. d. 6641. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1941. 45 000. sz.); VKF. 1941. 254. d. 5775. sz.

¹¹⁸ VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.

¹¹⁹ VKF. 1941. 258. d. 6842. sz. (Szegedi V. hadtest. Eln. 1. oszt. 1941. 25 653. sz.); VKF. 1944. 299. d. 409. sz.

¹²⁰ Uo.

A központi szervek felismerték a nemzetiségi kérdés nagy horderejét. Több rendelet látott napvilágot, hogy e téren „végre nyugalmi állapotot” teremtsenek. A HM utasításai egyértelműen a nemzetiségek egyenjogú kezelését rendelik el. A „katonai szolgálat nemzetiségi kérdést, nemzetiségi előjogokat, a nemzetiségi háttérbe szorítását nem ismeri”. „A nemzetiségi honvéd semmiféle intézkedésből, beosztásból, rendszabályból ne érezze ki, hogy ő nem magyar eredetű” — rendelte el a vezérkar főnöke.¹²¹

Ezek a felismerések és józan hangok nem elvi alapról, hanem ama felismerésből fakadtak, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása „parancsoló honvédelmi érdek”, az e téren fennálló nyugalom „biztosítéka katonai erőfeszítéseink sikerének.” Ennek érdekében még némi „megértésre” is hajlandók voltak a nemzetiségi törekvései iránt.¹²²

A jószándékú hangok mellett legalább annyi zord nyilatkozatot találunk, amelyek éle mind a nemzetiségi ellen irányul. Kívánatosnak tartották, hogy a magyar öntudat „ne ismerjen megalkuvást”, az „állam-szme hűségére való nevelés érdekében mindent kövessenek el”, hogy „sújtsanak le példaadóan az állammal, a nemzettel szemben vétkes... honvédre.” Vörös János szerint a türelemnek mindaddig határa van, amíg az nem veszélyezteti a magyar állam „szerkezeti biztonságát, egységét és erősségét”. A vezérkar főnöke azt is elismeri, hogy a nemzetiségi kérdés terén nincs minden rendben. Ezek ugyanis nem fogadják el a magyar állam szupremációját.¹²³

A nemzetiségi nagyfokú bizalmatlansága és ellenszenvé megnyilvánult a szökések egyre növekvő számában is. A honvédelmi miniszter szükségesnek tartotta, hogy a megszököttek hozzátartozóit internálják. A VKF/2. osztálya is visszamenőleg minden megszökött román és szerb honvéd hozzátartozóit internáltatni kívánta.¹²⁴

A HM 10. osztálya 1943. április 20-án megvizsgálta a még tényleges szolgálatra tekintetbe jövő 1901—1923-as korosztályokat. Megbízhatóknak találták a német, magyar és ruszin nemzetiségűeket. A szerbek 84⁰/₀-át, a horvátok 67⁰/₀-át, a románok 45⁰/₀-át, a vendek 26⁰/₀-át, a szlovákok 0,65⁰/₀-át minősítették megbízhatatlannak.¹²⁵

Az ukrán nemzetiségű *ruszinokat* szívesen emlegették úgy, mint a leghűségesebb nemzetiséget. „Hűségük” mögött valójában eltiport nemzeti érzéseik, mérhetetlen nyomoruk, elmaradottságuk, a nemzeti értelmiség szinte teljes hiánya volt. Más források arról szólnak, hogy az 1939-es első sorozáson a jelöltek 75⁰/₀-a nem jelent meg, „katonák nem akarnak lenni”, „távol áll tőlük minden magyarság iránti szeretet.” „A nemzetiségi izgatások” elvadították őket a magyar nemzettől.¹²⁶

Mindezek ellenére a nemzetiségi felhasználását korlátozó rendel-

¹²¹ Uo.; VKF. 1941. 258. d. Itt az V. hadtest 25 653. sz. irata.; VKF. 1942. 266. d. Kiképzési rendeletek gyűjtője. (HL. HM. eln. 1942. 5. VKF. oszt. 66 000. sz.)

¹²² VKF. 1944. 299. d. 409. sz.

¹²³ Uo.; VKF. 1941. 258. d. Itt az V. hadtest 25 653. sz. irata.; VKF. 1942. 266. d. Kiképzési rendeletek gyűjtője. (HL. HM. eln. 5. vkf. oszt. 1942. 66 000. sz.)

¹²⁴ VKF. 1942. 267. d. 4032. sz.

¹²⁵ VKF. 1943. 283. d. 5059. sz.

¹²⁶ VKF. 1939. 217. d. 4686. sz.; 1940. 231. d. 4661. sz.

kezések idején is a ruszinok azok közé tartoztak, akiket különösebb megszorítás nélkül fegyveres szolgálatra alkalmaztak.

A *szlovákokról* gyakran írtak le dicséző szavakat. Testileg fejlettek, jól kiképzettek. Más jelentések szerint a magyar állammal szemben bizalmatlanul, sőt ellenségesen viseltettek, s azt „leplezés nélkül kimutatták”. Az egyik hadtest parancsnoka a szlovákokat „nemzethűség” szempontjából gyanúsnaak ítélte meg. Fegyveres szolgálatra való beosztásuk terén — akiknek megbízhatósága ellen kifejezetten észrevétel nem merült fel — tiltó akadályt nem emeltek.¹²⁷

A román nemzetiségiek esetében a legnagyobb gondot azok nagy száma jelentette. A katonai vezetés részéről szinte állandó dilemma tapasztalható a téren, hogy ezt a tömeget felhasználja, másrészt, hogy elkerülje a hadsereg veszélyes mérvű felhígulását.

A behívott románokat elvitték a IX. hadtest területéről, máshol viszont nem állt rendelkezésre elegendő, a nyelvet is beszélő kiképző keret. A frontalakulatok parancsnokai így gyakorta panaszkodnak a románok hiányos katonai kiképzésére.¹²⁸

A románok részéről általános volt a törekvés, hogy szabaduljanak a katonai szolgálat alól, s ezért tömegével szöktek át Romániába. Ezek száma 1943-ban már 8—10 000 volt. Helyenként „zöld káderek” jöttek létre. A katonai vezetés már 1941-ben felvetette a szökött románok és azok hozzátartozói kötelező vagyoni elkobzását.¹²⁹

A románok minél alaposabb kihasználását célozta az az intézkedés, amely 1940 végén elrendelte, hogy az V—VIII. hadtestek a behívások alkalmával a 10⁰/₀-os biztonsági többletet az erdélyi románokból kötelesek igénybe venni.¹³⁰

1942. július 22-én rendeletet adtak ki, hogy a megszálló alakulatok megfelelő százalékos felváltására minden hadtest, amelynek alakulatai vannak a hadműveleti területen, a IX. hadtesttől annyi románt igényeljenek, amennyi szükséges, hogy az általuk kiállított alakulatok 30⁰/₀-át románokkal válthassák fel.¹³¹

A tervek szerint a megszálló alakulatok 50⁰/₀-a magyarokból, 30⁰/₀-a románokból, 20⁰/₀-a más nemzetiségiekből kellett, hogy álljon. A nemzetiségiek, s különösen a románok kárára elkövetett hátrányos megkülönböztetés mutatja, hogy a lakosság számarányához viszonyított

7,9⁰/₀ román;
10,3⁰/₀ egyéb nemzetiség;
81,8⁰/₀ magyar és német lakosság a hadműveleti területen 30, 20, illetve 50⁰/₀ arányában volt képviselve. Számarányukhoz képest az igénybevétel fokát az alábbi adatok tükrözik. Magyarok és németek 0,6, más nemzetiségiek 1,9, románok 3,7.¹³²

¹²⁷ Uo.: VKF. 1940. 223. d. 3133. sz.; 1941. 259. d. 6734. sz.

¹²⁸ VKF. 1942. 268. d. 4393. sz. A gyorshadtest 1942. február 18-i jelentése.

¹²⁹ VKF. 1943. 291. d. 6375. sz.; 1943. 292. d. 6455. sz.; 1943. 293. d. 6613. sz.; VKF. 1941. 258. d. 6796. sz.; 1941. 259. d. 6734. sz.

¹³⁰ VKF. 1940. 241. d. 658. sz.; (HL. HM. eln. 1/a. oszt. 1940. 40 400. sz.)

¹³¹ VKF. 1942. 272. d. 5119. sz.

¹³² A szerző számításai alapján.

A Keleti Megszálló Csoport Parancsnoksága kérte, hogy a kivonuló létszám 30%-ának megfelelő román pótlást csak oda adják, ahol ezzel a magyarok abszolút száma nem esik 50% alá. Kérte azt is, hogy a már szolgáló nemzetiségiek számát is vegyék tekintetbe, „mert különben előállhat az az eset, hogy egyes zászlóaljknál csak nemzetiségi fog szolgálni és magyar nem lesz, ami a zászlóalj értékét és megbízhatóságát kérdéssé teszi.”¹³³

A nemzetiségiek — s így a románok is — tömeges bizalmatlansága, sőt ellenséges magatartása azt eredményezte, hogy a katonai vezetés részéről erősödött az a meggyőződés, hogy a nemzetiségieket nem fegyveres, hanem munkásalakulatok kötelékében kell igénybe venni. 1942 nyaráról van az első adat, hogy a jövőben a románokat csak „igen kis százalékban” kívánják felhasználni fegyveres szolgálatra. Az 1943-as évben már csak „szűkebb területen lakó”, azaz a román tömbtől távol élő (például Máramarosban) románokat kívánták igénybe venni. Az erdélyi románok esetében megszorítás volt, hogy csak a „megbízhatók”, csak azok mehettek fegyveres szolgálatra, akik a magyar nyelvet szóban és írásban bírták, s a levante kiképzés során „magyar barátoknak bizonyultak”. Hasonló megszorítást alkalmaztak később a horvátokkal szemben is. Az 1943—44-es behívások során területen kívüli fegyveres szolgálatra már csak a „megbízható”-nak minősített románokat hívták be. Ezek száma azonban az állomány 50%-át nem haladhatta meg. Az összes többiek munkásalakulatokhoz kerültek.¹³⁴

Délszlávok. Bácska megszállása után a honvédség alakulataihoz nagyszámú szerb nemzetiségűt hívtak be, akik már az első napoktól kifejezték szembeállásukat az országukra támadó Horthy-fasiszta rendszerrel. Az V. hadtest már 1942 elején azt javasolta, hogy az összes szerb nemzetiségű honvédeket vonják ki a fegyveres szolgálattól, s munkásalakulatokban használják fel őket.¹³⁵

1942. május 23-án az V. hadtest táviratot küldött a VKF-hez. Ebben nagyon határozottan kifejtette álláspontját a szerbek katonai szolgálatáról. „E nemzetiségi réteg kivétel nélkül át van hatva a jugoszláv sovinizmus és bolsevizmus eszméitől. Fegyvereit az első kínálkozó alkalommal ellenünk fogja felhasználni és készen áll arra, hogy minden magyar érdeket szabotáljon.” „Ellenséges érzületükre való tekintettel” mozgósítás esetén nem is szándékoztak felhasználni őket.

Az V. hadtest kérte, hogy a szerb nemzetiségűek „intézményesen”, „kivétel nélkül”, „mindennemű katonai szolgálatból kizárassanak”. Javasolta a már szolgálók leszerelését és szigorú felügyelet mellett munkásalakulatokba történő beosztásukat.¹³⁶

E javaslatot a felső vezetés magáévá tette, s elrendelte, hogy 1942. október 1-től a szerbek „túlnyomó többsége” munkásszázadokhoz ke-

¹³³ VKF. 1942. 267. d. 4151. sz.

¹³⁴ VKF. 1942. 277. d. 320. sz.; 1943. 283. d. 4937. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1943. 5742. sz.); VKF. 1944. 299. d. 419. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1944. 39 000. sz.); VKF. 1942. 271. d. 4940. sz.

¹³⁵ VKF. 1942. 261. d. 216. f.ólió. (Napló.)

¹³⁶ VKF. 1942. 271. d. 4970. sz.

rüljön. Területen kívüli fegyveres szolgálatra csak a római katolikus vallású és megbízható szerbeket vették igénybe.¹³⁷

A horvátok közül fegyveres szolgálatra kerülhettek azok, akik nyelvünket „kifogástalanul bírták, s a levante kiképzésen magyar barátoknak” bizonyultak.

A bunyevácokat és vendeket ugyancsak harcos alakulathoz vitték, ha azok „beigazoltan államhűek”.¹³⁸

A hazai kisebbségek sorában különleges helyet foglaltak el a németek. A korabeli dokumentumok tanúsága szerint nem volt egyetlen olyan nemzetiség sem, amelynek külön törekvései annyira veszélyesek lettek volna az államra, mint a németiség különleges jogokat, önkormányzatot követelő aspirációi. A felső vezetés ezeket a politikai megfontolások alapján mégis eltúrte. Ismeretes, hogy a német kormány a bécsi döntések után több államközi szerződésben rögzítette a német kisebbség különleges jogállását. A nemzetiségek egyenlősége Horthyék értelmezésében egyesek elnyomását, mások privilégizált helyzetét jelentette.

A németek katonai szolgálata elé gátat nem emeltek, semmiféle százalékos arány nem kötötte őket. Jogilag és gyakorlatilag a magyarokkal egyenlő elbírálás alá estek. A felhasználás szempontjából nem is tekintették őket külön nemzetiségnek.¹³⁹

6. A nemzetiségi munkaszolgálatos alakulatok

A nemzetiségiek általános és kötelező fegyveres katonai szolgálatára vonatkozó elven 1942-től alapvető változtatásokat eszközöltek. A VKF — a háború eseményei nyomán — a honvédséggel szemben egyre jobban előtérbe állította a megbízhatóság követelményeit. Többször foglalkoztak a hadsereg erkölcsi szilárdságának kérdéseivel. 1942 májusában a legtöbb problémát adó nemzetiségiek — a románok, szerbek és horvátok — arányát a hadsereg össz állománya 5⁰/₀-ában limitálták. A ruszinok és szlovákok elvben korlátlanul felhasználhatóak voltak. Az 1942-es behívások már ennek szellemében történtek. A 20 705 nemzetiségi sorkötelesből csak 10 750 főt kívántak igénybe venni fegyveres szolgálatra. A maradék kb. 10 000 nemzetiségiből — szerbekből, horvátokból, románokból — 5336 fővel 10 nemzetiségi műszaki zászlóaljat kívántak szervezni. 4664 újoncot a csapatok mellett szervezett műszaki osztagokban akartak felhasználni.¹⁴⁰

Az 1942-es 42 000-es számú szervezési rendelet már intézkedett is, hogy a „megbízhatatlan” szerbek, horvátok és románok tényleges szolgálat helyett munkasalakulatokhoz kerüljenek.¹⁴¹ Egyidejűleg eltávolították a részben védett alakulatok 1., 2. éves fegyveres szolgálatot tel-

¹³⁷ VKF. 1943. 286. d. 5682. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1943. 40 500. sz.)

¹³⁸ VKF. 1943. 283. d. 4937. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1943. 5742. sz.); VKF. 1942. 273. d. 5478. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1942. 51 000. sz.)

¹³⁹ VKF. 1941. 255. d. 6014. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1941. 45 000. sz.); VKF. 1944. 299. d. 409. sz.

¹⁴⁰ VKF. 1942. 271. d. 4940. sz.

¹⁴¹ HL. HM. eln. 1/a. oszt. 1942. 42 000. sz.

jesítő szerb, horvát és román legénységét is. Ezek nem védett fegyvernemekhez kerültek. A közülük megbízhatatlan személyeket már 1942. október 1-el műszaki osztagokhoz helyezték át.¹⁴²

A műszaki osztagokat a nem védett zászlóaljok, kötelékek és osztályok mellett szervezték meg 40 fős létszámmal. A védett, s a részben védett alakulatok mellett 20 főből álló nemzetiségi osztagokat hoztak létre. A legénység egy részét behívták, a többieket a már szolgáló megbízhatatlanokból állították ki. Munkavezetőül az illető nemzetiség karpaszományosait nevezték ki.¹⁴³

A nemzetiségi műszaki alakulatok létrehozása — a biztonsági szempontok mellett — tulajdonképpen kísérlet volt arra, hogy a nemzetiségi túlságosan magasnak talált százalékos arányát pro forma lejjebb szállítsák. Bár más név alatt, gyakorlatilag ezek továbbra is a haderő részei maradtak, de nem számítottak bele a nem védett alakulatok 20, a részben védett csapatok 10 százalékban megállapított nemzetiségi arányaiba.

A műszaki osztagokban szolgálókról — mint katonai erőről — nem akartak lemondani, ezért elrendelték alapkiképzésüket. Az ütem lényegesen lassúbb volt, hadrafoghatóságukat csak egy év múlva kellett elérniük. Az alakulatok parancsnokai a „megbízhatóbbnak bizonyult nemzetiségieket”, akik erre méltóak, a munkásosztagból fegyveres szolgálatra, s fordítva, csapatból munkásosztagba vezényelheték át.¹⁴⁴

A „megbízható” nemzetiségi katonai szolgálata, s a nemzetiségi munkásalakulatok és osztagok megszervezése után is jelentős számú idegen ajkú hadköteles maradt felhasználatlanul. „Amikor a magyar vérzik, a megbízhatatlan nemzetiségeink lényegében kibújnak a honvédelmi kötelezettségeik alól” — állapította meg a HM.

Olyan javaslat született, hogy a behívható nemzetiségiekből, a műszaki osztagok fölös embereiből és a csapatoknál levő engedélyezett százalék feletti 2. éves állományból hozzanak létre 8 új román és 2 szerb—horvát munkásalakulatot. A helyzet felmérése után azonban kiderült, hogy ehhez sem az anyagi, elhelyezési, sem a kiképzési feltételek nincsenek meg.¹⁴⁵

A fronton levő 2. Magyar Hadsereg viszont a nemzetiségiekben beállott fogyatékaik sürgős pótlását követelte. Minden HM osztály egyetértésével ekkor olyan határozat született, hogy az I., a VII. és VIII. keresztény munkaszolgálatos zászlóaljknál beszüntetik a foglalkoztatást, s helyettük 3000 nemzetiségit vesznek 8—16 hetes póttartalékos kiképzés alá. Ez 1943. február elején meg is kezdődött, s a nemzetiségi honvédeket rövidesen hadművelési területre szállították.¹⁴⁶

1943. március 18-án értekeztet volt a HM-ben, ahol a nemzetiségi

¹⁴² VKF. 1942. 275. d. 5831. sz.; 1942. 273. d. 5478. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1942. 51 000. sz.)

¹⁴³ VKF. 1943. 286. d. 5682. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1943. 40 500. sz.); VKF. 1944. 299. d. 419. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1944. 39 000. sz.)

¹⁴⁴ Uo.; VKF. 1943. 286. d. 5682. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1943. 405 000. sz.); VKF. 1943. 282. d. 4811. (HL. HM. eln. 1/a. oszt. 1943. Bbk. 213. sz.)

¹⁴⁵ VKF. 1942. 274. d. 5584. sz. (HL. HM. eln. 1/b. oszt. 1942. 52 853. sz.)

¹⁴⁶ Uo.; VKF. 1942. 275. d. 5831. sz. (HL. HM. eln. 1/a. oszt. 1942. Bbk. 975. sz.)

fokozott háborús igénybevételéről született döntés. Elhatározták, hogy még áprilisban 100 zsidó és 80 nemzetiségi munkásszázadot állítanak fel és küldenek ki a hadműveleti területre.¹⁴⁷

A munkásalakulatokban szolgáló nemzetiségekkel többnyire nehéz és veszélyes munkát végeztettek. Ki voltak téve a keret önkényeskedésének. Se szeri, se száma a helyi túlkapásoknak. Katonai szolgálatauk alatt többnyire csak rossz tapasztalatokat szerezhettek.

A nemzetiségi munkásalakulatok esetében — elvileg — tilos volt minden megkülönböztetés. A rendeletek arra utalnak, hogy az emberekkel a szolgálati szabályzat határozványai és a legénységi állományúakra vonatkozó általános érvényű utasítások szerint kellett eljárni.¹⁴⁸ A nemzetiségi gyűlölködéssel átítatott Horthy-hadseregben ez azonban nem ment át a gyakorlatba.

V. „Védelmi” intézkedések a diszkrimináció szolgálatában

1. A priorálás

Az emberanyag politikai osztályozásának és szűrésének alapvető módszere a legkülönbözőbb alkalmakkor végrehajtott *priorálás* volt. A sorállományúakat pl. évenként, a hivatásosakat pedig időről időre ellenőrizték. A priorálásnak különösen akkor nőtt meg a jelentősége, amikor megszűnt a politikailag megbízhatatlanok kirekesztése a hadseregből. A parancsnoknak, a nemzetvédelmi tiszteknek stb. tudomására kívánták hozni, hogy kik azok a személyek, akikre különösen ügyelniük kell.

1927-ig — majd később is — a Horthy-hadseregben szolgálók politikai megbízhatóságát egyénenként gondosan megvizsgálták. A „K” toborzás bevezetésével került sor arra, hogy a bevonulókat kémelhárítási és nemzetvédelmi szempontból, kérdőívek felhasználásával is ellenőrizték. Ekkor azonban még csak a hadsereg nyilvántartására támaszkodtak, a BM-mel nem volt meg a munkakapcsolat.¹⁴⁹

A sor alá kerülők névjegyzékét 1930-tól az embereket ismerő helyi közigazgatási hatóságok is átnézték. Akikkel probléma volt, azok adatait megküldték a belügyi szerveknek.¹⁵⁰

1930. január 2-án megjelent a HM rendelete az újoncok kötelező priorálásáról. Ez „igen fontos, nagy horderejű érdek”-nek nevezte az emberek megsűrését. Különös gonddal kívánták ezt végrehajtani az önként jelentkezőknél és továbbszolgálóknál. Megtiltották pl. a priorálás nélküli végleges alkalmazást is.¹⁵¹

A megbízhatóság kutatásánál továbbra is érvényesültek az osztályszempontok. A munkásokat, ipari és bányavidékeken lakókat különös

¹⁴⁷ VKF. 1943. 282. d. 4838. sz.

¹⁴⁸ VKF. 1943. 295. d. Hdm. csop. főnök 454. sz. (HL. HM. eln. Kmof. 1943. 110 160. sz.)

¹⁴⁹ Godó Agnes—Sztana Béla: A Horthy-rendszer katonai ideológiája. Budapest, 1965., 289. o.

¹⁵⁰ Csak szolgálati használatra . . . 398. o.; Részletesen: HL. HM. eln. 16. oszt. 1930. 115 430., 104 700. sz.

¹⁵¹ Csak szolgálati használatra . . . 395. o.

gonddal vizsgálták meg. A VKF/2. feltétlenül kívánatosnak tartotta, hogy minden fiatalt — elsősorban az ifjúmunkásokat — priorálják. A hosszabb ideig külföldön tartózkodókat és a határvidéki lakosokat kémvédelmi szempontból is ellenőrizték. Nem, vagy csak kevésbé vizsgálták azokat, akiket „származásuk, személyi körülményeik és értelmiségi fokuk” szerint megbízhatóknak vélték.¹⁵²

A kérdőívek alapján történő priorálás 1931 után is megmaradt. A kutatást a BM defenzív osztálya végezte, a választ az alakulat „sajtó” (nemzetvédelmi) tisztjének küldték meg. A véleménytől függően történt azután intézkedés az illetők be nem hívására, leszerelésére, vagy ellenőrzés melletti meghagyására.¹⁵³

A priorálást minden bevonuló évfolyamnál kötelezővé tették, módszerét, technikáját pedig egyre tökéletesítették. 1937-ben az embereket már hármas szűrőn engedték át. Figyelembe vették a levente minősítést, az Államrendészeti zsebkönyv adatait, a központi szervek (VKF/2, BM) nyilvántartási anyagát.¹⁵⁴

A nyílt, nem védett alakulatok ama újoncait, akik különleges beosztásba kerültek, „K” — kémvédelmi — szempontból ugyancsak priorálni kellett. Ez vonatkozott azokra is, akiket magasabb parancsnokságokhoz, távbeszélő alakulatokhoz, a HTI-hez és annak kísérleti telepéhez, valamint a várpalotai táborhoz és lőiskolához osztottak be.¹⁵⁵

Előléptetésnekél, hivatásos állományba való átvétel esetén, továbbszolgálat vállalásakor ugyancsak kötelező volt a bűnügyi nyilvántartónál, a politikai nyilvántartó hivatalnál és a „K” szempontból a VKF/2 — D — osztálynál végzendő priorálás.¹⁵⁶

A szomszéd államokból idemenekült magyarok esetében „gondos megfigyeléssel”, ismerősei esküvel megerősített vallomása alapján végezték el a priorálást. Döntést csak akkor hoztak, ha az illető „minden kétséget kizáró módon feltétlenül megbízható”-nak minősült. Ahol az eljárás nem volt lefolytatható, ott az ügyet le kellett állítani, míg a priorálás lehetővé vált.¹⁵⁷

Bűnügyi szempontból terhelő adatok esetén beszerezték a bírói döntéseket, a vonatkozó iratokat, s újra elbírálták, hogy a jelöltek bűnvádi, becsületügyi szempontból megfelelnek-e a honvédségben támasztott morális követelményeknek.¹⁵⁸

1941 októberében megkezdődött a tartalékos tisztikar priorálása. Havi 5000 fő ellenőrzését tűzték ki célul. A felülvizsgálat központi rendeletre történt, s azt 1942—43-ban is folytatni kívánták. A munkát a VKF/2 — D — osztálya végezte.¹⁵⁹

A polgári dolgozókat felvétel előtt ugyancsak bűnügyi, politikai és „K” szempontból priorálni kellett. Az olyanok esetében, akik különleges

152 Uo.

153 *Godó Agnes—Sztana Béla: A Horthy-rendszer . . .* 289. o.

154 *Csak szolgálati használatra . . .* 440—441. o.

155 VKF. 1942. 273. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1942. 51 000. sz.); VKF. 1939. 221. d. VKF. helyettes 455. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1939. 33 000. sz.); VKF. 1940. 235. d. 5391. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1940. 62 000. sz.)

156 VKF. 1940. 240. d. Itt a HL. HM. Psz. oszt. 1940. 436 387. sz.

157 VKF. 1940. 232. d. 4838. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1940. 51 660. sz.)

158 VKF. 1941. 255. d. 6016. sz. (HL. HM. eln. 8. oszt. 1941. 46 500. sz.)

159 VKF. 1941. 257. d. 6550. sz. (HL. HM. eln. 8/b. oszt. 1941. 66 003. sz.)

bizalmas természetű munkakörbe kerültek, úgynevezett „különleges priusz” beszerzését írták elő. A háromszori szűrésen túl még azt is kuttatták, hogy nevezett ellen nincs-e folyamatban politikai vagy bűnvádi eljárás. Priorálták a vele együtt élő 18 éven felüli személyeket is. Bármilyen kifogás esetén az illetők alkalmazásától el kellett tekinteni.¹⁶⁰

2. A védettség

A politikailag megbízhatatlannak és aggályosnak minősített személyeknek a hadseregbe való bebocsátása, valamint a zsidóságnak az általános, kötelező és teljes hadkötelezettség keretében történő igénybevétele vetette fel azt a problémát, hogy a honvédség bizonyos fegyvernemeit, csapatteiteit stb. meg kell óvni a „nemzetietlen” elemek „aknamunkájától”. Ekkor hozták létre az ún. *védett alakulatok* intézményét. A védettséggel a hadsereg egyes részeinek ütőképességét, a katonai titkok védelmét és a honvédség egészének szilárdságát, megbízhatóságát kívánták fokozni.

A védettség nagysága, szélességi foka, az oda bevont, vagy onnan kizárt elemek köre 1933 és 1945 között a helyzettől és lehetőségektől függően gyakran változott, de alapvető jellegét — hogy bizonyos politikai véleményű, meghatározott nemzetiségű és fajú elemeket kizárt a hadsereg bizonyos területeiről — mindvégig megőrizte. A védett alakulatokhoz kizárólag előzetesen priorált, megbízható magyar és német nemzetiségű embereket volt szabad beosztani.¹⁶¹

Az első védett alakulatok közé tartoztak — már 1933. február 21-én — a híradó egységek és a híradó iskola. Ide csak „magyar fajú” és „teljesen megbízható”, legkevesebb 5—6 elemet végzett újoncokat oszthattak be.¹⁶²

Ugyancsak 1933-ból való az az adat is, amely szerint a Légügyi Hivatal — a katonai repülés polgári fedőszerve — kéri, hogy minden hozzájuk felvételre és beosztásra kerülő személyt a BM és a HM előzetesen prioráljon. Ennek oka elsődlegesen a kémek elleni védelem volt. Egyben javasolták, hogy a megbízhatatlanokat helyezték át más alakulatokhoz.¹⁶³ A repülőknél a nemkívánatos elemek között emlegették a zsidókat is.

1936-ban a zsidó karpaszományosokat már rendeletileg zárták ki a következő alakulatokból: lovas, folyami, légvédelmi, híradó, gépkocsizó, páncélos, egészségügyi és az élelmező raktárak.¹⁶⁴

1937-ben rendeletileg védetté nyilvánították a légvédelmi erőket. Ennek nyomán intézkedés történt, hogy az ott levő zsidókat és „B” kategóriájú egyéneket helyezték át a fegyvernem nem védett részeihez, s a jövőben ilyeneket ne is osszanak be oda. Védettséget kapott a határ-

¹⁶⁰ VKF. 1940. 226. d. 3698. sz. (HL. HM. Psz. oszt. 1940. 436 387. sz.); VKF. 1940. 235. d. 5318. sz. (HL. HM. Psz. oszt. 1940. 57 733. sz.)

¹⁶¹ A védettségre vonatkozó gazdag forrásanyagból: VKF. 1939. 210. d. 3725. sz.; 1939. d. 4198. sz.; 1939. 221. d. VKF. helyettes. 455. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1939. 33 000. sz.; VKF. 1940. 235. d. 5391. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1940. 62 000. sz.)

¹⁶² Csak szolgálati használatra ... 413. o.

¹⁶³ Uo. 412. o.

¹⁶⁴ Uo. 434. o.

őrizet is. Kimondták, hogy oda „idegen nemzetiségűeket nem szabad beosztani.”¹⁶⁵

A védettséget kimondó központi rendelet eddig még nem került elő. A részintézkedések arra utalnak, hogy ezt a kérdést 1937-ben valószínűleg újra szabályozták. Ettől kezdve vált általánossá, hogy az évenkénti újoncozási rendelet pontosan meghatározta a védett alakulatok körét.

1937-ben védett alakulatok voltak a gránátos századok, a határőr alakulatok, a gépkocsizók, a hajmáskéri tüzér tábor és iskola, a légvédelmi, repülő, folyami, hidász, páncélos, híradó csapatok és a gyalogsági lőiskola.¹⁶⁶

Két évvel később védetté tették a vasútépítő ezredet, a hidépítő zászlóaljat, valamint az 1. és a 3. sz. javítóműhelyt. Feloldották viszont a páncélos és a gépkocsizó alakulatok védettségét. Ennek oka az volt, hogy nem nélkülözhetők a zsidó gépkocsivezetőket.¹⁶⁷ A köztörvényes bűncselekményeket elkövetők egyes kategóriáinak ugyancsak lehetővé tették a védett alakulatoknál való szolgálatot.

A védettséggel a honvédség egyes részeinek elit jellegét kívánták biztosítani. Ilyen törekvés — különösen a fegyvernemi parancsnokok részéről — határozottan megfigyelhető. Minél szélesebb körre terjesztették ki azonban a védettséget, minél inkább biztosították egyes csapatok, ágazatok tisztaságát az onnan kidasított nemkívánatos elemek révén annál inkább romlott a hadsereg más részeinek megbízhatósági foka.

A hadsereg vezetése a következő dilemma előtt állt: fenntartják-e a védettség kirekesztésen alapuló rendszerét, s az elit csapatok létrehozása mellett eltűrik a hadsereg más részeinek felhígulását, vagy pedig gondoskodnak a „megbízhatatlanok” minden fegyvernemre történő arányos elosztásáról, s így a hadsereg minőségi színvonalát egy szintre hozzák. Rácz Jenő, a vezérkar főnöke, a védettség megszüntetése mellett állt ki, de javaslatát nem fogadták el.¹⁶⁸ A védettség intézménye továbbra is megmaradt. A HM csupán azzal értett egyet, hogy a védett alakulatok körét szűkíteni kell.

A legnagyobb problémát a zsidó vallású legénység elosztása okozta. A védettség hatására a zsidók zöme a gyalogsághoz került. Így ez a legfontosabb, a harc fő terheit viselő fegyvernem — mint írták — „telítve van nemzeti szempontból megbízhatatlan elemekkel”.¹⁶⁹ Budapesten pl. lényegesen nagyobb számú zsidó élt, mint az ország más részein. Ennek — s a védettség hatására — az 1. vegyesdandár gyalogos alakulatainál a zsidók száma elérte a 30⁰/₀-ot.

Ilyen megfontolások alapján kívánatosnak tartották a védettség megszüntetését, s a megbízhatatlanok, főleg a zsidók arányos elosztását. Azzal érveltek, hogy mindenhol vannak olyan beosztások, amelyekkel ezekkel is be lehet tölteni, ahol semmiféle kárt nem okozhatnak.

¹⁶⁵ Uo. 439—440. o.

¹⁶⁶ Uo. 440. o.

¹⁶⁷ Uo. 441. o.

¹⁶⁸ Uo. 450—453. o.

¹⁶⁹ Uo. 442. o.

Fontosnak tartották viszont, hogy ne kerülhessenek irodára, vagy vezető szervekhez.¹⁷⁰

1938-ban már folyt az új honvédelmi törvény előkészítése. A HM a zsidó vallásúak katonai szolgálati kötelezettségeit ebben akarta jogi alapot is teremtő módon, végleges formában rendezni. Az előkészületek során ügyeltek arra is, hogy a törvény rendelkezéseit a nemzetiség szempontjából „kétés” és „B” osztályozású egyénekre is kiterjeszthessék. Ezek hadkötelezettségét a jövőben alapvetően a munkaszolgálat keretében kívánták megoldani.

Volt olyan indítvány is, hogy a Honvédelmi Törvény végrehajtási utasításában pontosan rögzítsék, melyek a védett alakulatok és fegyvernemek.¹⁷¹ Ez azonban lehetetlen volt, hiszen évről évre új és új helyzet állt elő.

Egy 1939. április 26-i értekezleten újra szabályozták a védett alakulatokhoz való behívást. A védettség fenntartását továbbra is javasolták. Mivel az 1940-ben megszülető rendelkezések nyomán a zsidó felekezetű személyek ki lettek rekesztve a fegyveres szolgálatból, a „védettség” fogalma így hamarosan új tartalmat kapott.¹⁷²

A védett fegyvernemek, csapatrészek és alakulatok közé általában a magasabb technikai szintet, politikailag, katonailag kulcsfontosságot képviselő ágazatok tartoztak.

Mindvégig védett volt a repülő és az ejtőernyős fegyvernem. Ide csakis büntetlen előéletű személyeket lehetett beosztani. Ejtőernyősnek csak olyanok önkéntes jelentkezését fogadták el, akik „nemzeti és erkölcsi szempontból is különleges értékeket képviselnek”.¹⁷³

A páncélos és gépkocsizó alakulatok védettségének megítélése többször változott. 1939-ben elvetették a VKF-nek a védettséget kérő javaslatát. A következő évben azonban már a gépkocsiszerárral együtt megkapták ezt a kiváltságot. A nemzetiségiek általánosan magas százalékaránya miatt később elrendelték, hogy „mellékbeosztások betöltésére” „bizonyos százalékban” nemzetiségieket is használjanak fel. 1941-ben részben védett alakulatként emlegetik őket.¹⁷⁴ A VKF 1942. október 1-től újra elrendelte a páncélos és gépesített alakulatok védettségét.¹⁷⁵

A határvadász egységek 1939-től védettek voltak. A portyázó századokhoz, az őrsökhöz csakis magyar nemzetiségűeket volt szabad beosztani. Ügyeltek az állomány minőségi összetételére is. „Lehetetlenség, hogy a határvadászok közt analfabétákat, csökkent szellemi képességűeket, rovott múltúakat, cigányokat, zsidókat megtűrnhessünk” — olvasható a határszolgálat helyzetét elemző tanulmányban. A portyázó

¹⁷⁰ Uo.

¹⁷¹ VKF. 1939. 213. d. 4198. sz.

¹⁷² Csak szolgálati használatra . . . 441. o.

¹⁷³ VKF. 1939. 221. d. VKF. helyettes: 455. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1939. 33 000. sz.); VKF. 1940. 227. d. 3942. sz.; 1940. 231. d. 4661. sz.; 1942. 273. d. 5478. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1942: 51 000. sz.); — A VKF. 1941. 255. d. 6014. sz. irat szerint a repülő és ejtőernyős csapatokat az 1941–42. kiképzési évben a „részben védett” kategóriába kívánták tenni.

¹⁷⁴ VKF. 1939. 210. d. 3725. d.; 1940. 229. d. 434. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1940. 41 000. sz.); VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.; VKF. 1941. 250. d. 4785. sz. (HL. HM. eln. 1/b. oszt. 1941. 17 523. sz.)

¹⁷⁵ VKF. 1941. 258. d. 6796. sz.; 1942. 272. d. 5213. sz.

állományt magyarulakta területeken nem helybeliekből, a nemzetiségi vidékeken pedig csakis magyarokból állították ki.¹⁷⁶

1940-ben védettek voltak a határvasz alakulatok is. A nemzetiségi területeken azonban nem állt elegendő számú nem tényleges állományú magyar rendelkezésre. Mozgósítás esetén a felsorolt alakulatok emberanyagát távoli, magyarulakta vidékekről kellett előrevonni, ami tetemesen megnövelte a menetkészültségi időt. Ezt figyelembe véve a későbbiekben rátértek a területi kiegészítés elvére, és csakis a portyázó századok és őrsök védettségét biztosították.¹⁷⁷

Kárpátalja esetében kivételt tettek. Rendeletet adtak ki, hogy az ott települt határvasz-zászlóaljok sorállománya részére ezután is kizárólag magyarokat szabad igénybe venni. Erre a célra az állomáshelyhez legközelebb fekvő terület magyarjait vették igénybe.¹⁷⁸

A híradó és csapattávbeszélő alakulatok, valamint a híradó szer-tár, 1939-ben védettek voltak. Ide csakis magyar anyanyelvűeket, feddhetetlen előéletűeket és minden szempontból teljesen megbízha-tóakat oszthattak be. 1940-ben még maradt a védettség, de „mellék-beosztások betöltésére” 2–3%-ban — priorálás után — engedélyez-ték nemzetiségiek felhasználását is. 1941-ben rész, 1942-ben teljes, 1943-ban újra rész védettséget élveztek.¹⁷⁹

A különböző időszakokban az alábbi fegyvernemek vagy alakula-tok kaptak hosszabb-rövidebb ideig tartó védettséget: a vegyiharc zászlóalj, a vasútépítő ezred, a hidépítő zászlóalj, az 1. és a 3. sz. ja-vítóműhelyek, intézetek, iskolák, tanfolyamok, lőszerraktárak, a fegy-verjavító műhely, a HTI és kísérleti állomásai, a Központi Átvé-teli Bizottság, a műszaki, folyami, híradó, vasúti, gépkocsi, tüzér és fegyver szertárak, erődalakulatok, a huszárezredek, osztályok és szá-zadok, továbbá a tábori- és rohamtüzérség.

A védettség köre 1941 júliusában volt a legkisebb. Ekkor csupán az erődalakulatok, a határvasz portyázó századok és őrsök voltak vé-dettek.¹⁸⁰

Részben védett alakulatok voltak:

1941-ben: repülő, páncélos, ejtőernyős, híradó,

1943-ban: híradó, gépkocsizó lövész, csapatlovasság,

1944-ben: híradó, gépkocsizó lövész, felderítő osztályok, 1. hegyi és 2. székely hegyi huszárszázadok.¹⁸¹

A védett alakulatok mellett védett beosztások is voltak. Megbíz-hatatlan személyeket, nemzetiségieket, kommunistákat, zsidókat tilos

¹⁷⁶ VKF. 1941. 254. d. 5781. sz.; 1940. 240. d. Itt a HM. 19. oszt. 338. sz. irata.

¹⁷⁷ VKF. 1941. 253. d. 5453. sz.; 1941. 254. d. 5781. sz.

¹⁷⁸ VKF. 1940. 229. d. 4349. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1940. 41 000. sz.); VKF. 1939. 212. d. 3781. (HL. HM. eln. 1/b. oszt. 1939. 22 048. sz.); VKF. 1940. 235. d. 5391. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1940. 62 000. sz.)

¹⁷⁹ VKF. 1939. 210. d. 3725. sz.; 1939. 213. d. 4198. sz.; 1940. 229. d. 4349. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1940. 41 000. sz.); 1940. 231. d. 4661. sz.; 1940. 238. d. 5867. sz.; 1941. 255. d. 6014. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1941. 45 000. sz.)

¹⁸⁰ VKF. 1941. 255. d. 6014. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1941. 45 000. sz.)

¹⁸¹ Uo.; VKF. 1943. 286. d. 5682. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1943. 405 000. sz.); VKF. 1944. 239. d. 419. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1944. 39 000. sz.)

volt beosztani magasabb parancsnokságokhoz, katonai hatóságokhoz, törzsekhez, irodára, ellátó szervekhez, nyilvántartási és „M” munkára. Nem végezhettek orvosi, egészségügyi, fegyver- és lőszerkezelői munkát sem.¹⁸²

A nem védett alakulatoknál 15, majd később általában 20⁰/₀-ban szabták meg a beosztható nem magyar állományt. Kivételt képeztek a műszaki osztagok és munkásszázadok. A részben védett alakulatoknál ez 10⁰/₀-os volt. A nemzetiségiek itt azonban csak olyan helyre kerülhettek, ahol semmiféle kárt nem okozhattak. Részben védett alakulatoknál nemzetiségi karpaszományos nem lehetett.¹⁸³

Az emberanyag osztályozásának megkönnyítésére az évente kiadott sorozási utasításokban részletesen körvonalazták az egyes fegyvernemek újoncaival szemben támasztott testi, képességi és morális követelményeket. A védett alakulatokhoz történő beosztásra ezek figyelembevételével került sor.

A védettség fenntartásáról vagy elvetéséről a Horthy-hadseregben sok vita folyt. Szinte minden egyes esetben ennek szükségessége mellett foglaltak állást, hangsúlyozva a helyes arányok betartásának fontosságát. Szükség van védett alakulatokra — hangoztatták —, de annak körét a „legsűkebb keretekre kell korlátozni”. Hátrányos volt, hogy a védettség kiterjesztésével a harc fő terheit viselő gyalogság emberanyaga leromlott, a „legsilányabb volt”.¹⁸⁴

A nemzetiségi vidékeken elhelyezett, területileg kiegészülő védett alakulatok elszívták az ottani magyar nemzetiségűeket, s így az idegenek számaránya nemegyszer 45—60⁰/₀-ra nőtt. Különösen rossz volt a helyzet a VIII. és IX. hadtesteknél. A nemzetiségi, kevert lakosságú területek „megkönnyítésére” javasolták, hogy a védett alakulatokat színmagyar vidékeken helyezték el.¹⁸⁵

A védett alakulatok időnkénti felülbírálatával, az egyes időszakokban tapasztalt radikális csökkentésével a nem védett alakulatok minőségét, a magyarság jobb százalékos arányát kívánták javítani. Vissza akarták irányítani azt a minőségileg jobb újonc anyagot, amelyet a védett fegyvernemek és csapattestek a gyalogságtól, tüzérségtől, utászoktól stb. elvontak.

*

A tanulmány a Horthy-rendszer teljes metszetében kívánta áttekinteni a hadseregben alkalmazott politikai jellegű megkülönböztetések elveit és gyakorlatát. Hasonló jellegű vizsgálatot eddig még nem folytattak, így a szerző — a zsidók munkaszolgálatát tárgyaló publikációk kivételével — úgyszólván semmilyen feldolgozásra nem támaszkodhatott. Jelen tanulmány sem adott alkalmat a probléma komplex fel-

¹⁸² VKF. 1939. 213. d. 4198. sz.

¹⁸³ VKF. 1944. 299. d. 419. sz. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1944. 29 000. sz.); VKF. 1942. 273. d. 5478. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1942. 51 000. sz.); VKF. 1941. 250. 4785. sz. (HL. HM. eln. 1/b. oszt. 1941. 17 523. sz.); VKF. 1943. 286. d. 5560. sz.; 1941. 255. d. 6014. (HL. HM. eln. 10. oszt. 1941. 45 000. sz.)

¹⁸⁴ VKF. 1939. 210. d. 3725. sz.; 1940. 231. d. 4661. sz.

¹⁸⁵ VKF. 1940. 231. d. 4661. sz.

tárására, inkább csak az egyes időszakokban ható főbb tendenciákat, az uralkodó felfogást kívánta érzékeltetni.

A tárgyalt időszak adatai bizonyítják, hogy a horthysta vezetés mindvégig különleges figyelmet fordított a hadsereg belső szilárdságát biztosító intézkedésekre. Túl a hadsereg sajátos érdekein, részt vettek a „társadalom és a nemzet” egészét érintő biztonsági problémák megoldásában is. A hadsereg jelentős szerepet kapott az állam belső rendjének, stabilizálásának biztosításában. Mindenkor felkutaták azokat az erőket, amelyekre támaszkodhattak, s lehetőleg pontosan meghatározták a velük egyet nem értők körét. Szövetségeseiket azok között keresték, akiknek az akkori rendszer fennmaradásához érdekeik fűződtek.

Míg a rendszer gyenge volt, ellenfeleiket kirekesztették, a konszolidáció után azonban a hadsereg ellenőrzése alá vonták azokat. Alapvető tanulságként fogadható el, hogy a mindenkori államrendszerek ellenfelei a hadsereg szigorú szervezeti keretei között, katonai fegyelem és bíraskodás alatt állva kevésbé fejthetnek ki káros tevékenységet. Ha tehát az adott rendszer szilárd, mindenkor a veszélyes elemek korlátozó rendelkezések mellett történő katonai szolgálata mellett célszerű dönteni.

Tanulságos lehet számunkra az az érzelmektől mentes szilárdság és eltökéltség, ahogyan osztályuralmuk védelmében felléptek. A hatalom és annak megtartása kérdésében nem ismertek pardont. Az itt tárgyalt védelmi intézkedések nem is adnak teljes képet, módszereikről és eljárásaikról. Ezek csupán az elhárítási, defenzív tevékenységgel együtt fejthették ki átütő hatásukat.

Különös gonddal vigyáztak a parancsnoki állomány megbízhatóságára. A követelményeknek meg nem feleelőket fel sem vették, vagy később eltávolították. Az elvi alapon történt tisztogatásokat személyre való tekintet nélkül — még a hadsereg pillanatnyi hátrányára is — végrehajtották.

Céljaik megvalósítására a korlátozó intézkedések mellett más kiegészítő, s azzal egyenrangú tevékenységet is folytattak. A hadsereg szilárdságának biztosítása több szinten is — nevelési, elhárítási, propaganda stb. — folyt.

Mindezen hatások eredményeként a Horthy-hadsereg — bár 1944 őszén és telén megkezdődött nagyméretű bomlása — az uralkodó osztályok és fasiszta kiszolgálóik kezén szervezetenként mindvégig felhasználható maradt.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДИСКРИМИНАЦИЯ В ХОРТИСТСКОЙ АРМИИ 1919—1945 гг.

Резюме

В статье рассматривается вопрос о том, какую позицию занимало руководство Хортистской армии по отношению к служению в армии нежелательных элементов, принадлежавших к политической оппозиции режима. Автор статьи показывает те дискриминационные методы, которые применялись по отношению к коммунистам, левым элементам, евреям и национальным меньшинствам страны.

Контрреволюционная армия в 1919—20 годах в основном состояла из кадровых офицеров и унтер-офицеров. В ходе развития армии руководство было намерено опираться в первую очередь на слои мелкого и среднего крестьянства, на молодежь университетов, на пролетарские элементы, главным образом рабочие, до 1930 года были исключены из армии.

Лица, считавшиеся политически неблагонадежными, находились под особым надзором. Офицеры, служившие в армии Советской Республики, были подвергнуты комиссионной проверке, и часть их была удалена из армии. В 1919—1921 годах коммунисты и прогрессивные элементы вместо службы в вооруженных силах направлялись в рабочие части, носившие характер штрафных частей. Неблагонадежные до 1928 года не допускались в армию, их не призывали и на воинскую службу. Начиная с 1928 года — нарушая мирный договор, скрыто переходят к всеобщей и обязательной воинской службе без дифференциации. Однако особенно опасные с точки зрения правительства элементы посылкам на медицинские причины всё же отсортировывались из армии. С 1932 года в армию призываются уже все неблагонадежные элементы и зачисляются в менее важные части. Принимаются тщательные меры по контролю над ними. Позже «противники» режима берутся на учет с тем расчётом, что в случае войны они будут брошены на фронт в составе штрафных рабочих частей. До 1944 года 25 таких штрафных батальонов было направлено на Украину. Зна-

чительная часть их была намеренно уничтожена.

Хортистская армия уделяла большое внимание также и еврейскому вопросу. После 1919 года офицеров еврейского вероисповедания переводят из войск в военные учреждения или же демобилизуют. Затем до 1936 года евреев исключают из офицерских училищ. Позже офицерская подготовка была для них разрешена. Евреи рядового состава с 1929 года были привлечены к воинской службе. С 1938 года один за одним принимаются ограничительные меры. Например, было регламентировано, что численный состав евреев в войсках не может превышать 5%. Лица еврейского вероисповедания пропорционально распределяли по «незащищенным» частям. С 1940 года они использовались исключительно на принудительных трудовых работах, которые в руках фашистов были превращены в средство расовой и религиозной ненависти. Все члены кадрового состава армии и их жены были подвергнуты проверке на происхождение. Те, кто не соответствовал существующим законам, были удалены из армии.

После 1941 года 25% населения страны было невенгерской национальности. Руководство армии постановило обращаться с национальными меньшинствами как с равноправными членами армии, и все же несмотря на это они были подвергнуты значительной дискриминации. Офицеры, жившие на вновь занятых территориях, были подвергнуты проверке, были понижены в воинском звании. С 1938 года проводилась переподготовка, перевоспитание рядового состава. Эта задача, за исключением южных славян была успешно решена. Лица, принадлежавшие к национальным меньшинствам, на равных правах с венграми проходили воинскую службу. Их долю в войсках определили в 20%. Во время войны они в повышенной мере высылались на фронт. В их случае отклонялись от территориального принципа пополнения войск, они

направлялись в различные уголки страны. Особенно в неблагоприятном положении находились южные славяне и румыны, в то время как немцы пользовались преимуществами. С 1942 года большинство военнослужащих из национальных меньшинств было зачислено на принудительные трудовые работы.

Проверка судимости была одним из способов дискриминации. Она проводилась для всех лиц, призываемых в армию. До 1930 года для этой цели пользовались помощью призывных комиссий и местных властей. С 1930 года органы внутренних дел и отдела контрразведки уже централизованно проводили проверку на судимость у каждого призываемого в армию и у всех других лиц, вступавших в связь с армией.

Политически неблагонадежных, евреев, лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, исключали из определенных родов войск и частей. Это была

организация «защищенности». Сюда относились главным образом рода войск, репрезентировавшие высокий технический уровень. Существовали также «защищенные» должности и сферы деятельности. В «частично защищенных» воинских частях могло находиться уже не более 10% нежелательных элементов. В «незащищенных» частях эта цифра доходила до 15—20%.

Статья свидетельствует о том, что Хортистская армия принимала деятельное участие в осуществлении мероприятий, обеспечивающих прочность своего государства. Пока режим был еще слабым, противники государства были исключены из армии, а после упрочения власти режина они были взяты под надзор армии. В интересах обеспечения своей власти фашистский государственный строй применял зверскую жестокость против революционных и прогрессивных сил страны.

JÓZSEF GAZSI:

POLITISCHE DISKRIMINIERUNGEN IN DER HORTHY-ARMEE

1919—1945

Resümee

Der Verfasser untersucht, welchen Standpunkt die Heeresleitung bezüglich des Militärdienstes der unerwünschten Elemente, der politischen Gegner des Regimes eingenommen hat. Er zeigt die, die Kommunisten, die Anhänger der Linken, die Juden und die Mitglieder der Nationalitäten betreffenden diskriminierenden Verfahren.

Die gegenrevolutionäre Armee bestand in den Jahren 1919—20 hauptsächlich aus Berufsoffizieren und Unteroffizieren. Im Laufe der Entwicklung wollte man sich in erster Linie auf die bürgerlichen Schichten, auf die Hochschulpjugend, auf die Klein- und mittleren Bauern stützen. Die Proletarierelemente, hauptsächlich die Arbeiter waren bis 1930 aus der Armee ausgeschlossen.

Die für politisch unzuverlässig gehaltenen Personen wurden mit besonderer Aufmerksamkeit verfolgt. Offiziere, die in der Armee der Räterepublik Dienst geleistet hatten, mußten sich vor einer Kommission rechtfertigen, und ein Teil derselben wurde aus der Armee entfernt. In den Jahren 1919—1921 wurden die kommunistischen und fortschrittlichen Elemente statt zum Waffendienst in Arbeitsformationen eingereiht, die Strafcharakter hatten. Die Unzuverlässigen wurden bis 1928 von der Armee ferngehalten und gar nicht zum Dienst einberufen. Von da ab — getarnt, verletzend den Friedensvertrag — wurde zum allgemeinen und obligaten Militärdienst ohne Unterschied übergegangen. Die besonders gefährlichen Elemente wurden jedoch auf Gesundheitsgründe berufend ausgeschieden. Ab 1932 werden schon alle Unzuverlässigen einberufen und in minder wichtige Formationen verteilt. Es wurden Maßnahmen zu ihrer Kontrolle getroffen. Später werden Listen über die „Feinde“ des Systems angelegt, um diese im Kriegsfall mit Arbeitsformationen an die Front zu schicken. Bis 1944 wurden 26 solche Kompagnien in die Ukraine geschickt.

Ein bedeutender Teil derselben wurde bewußt geopfert.

Die Horthy-Armee widmete auch der Judenfrage große Aufmerksamkeit. Nach 1919 werden die Offiziere vom jüdischen Bekenntnisse von den Truppen zu Anstalten versetzt oder abgerüstet. Dann wurden jüdische Personen bis 1936 aus den Offiziersbildungsanstalten ausgeschlossen, später wurde ihre Aufnahme aber ermöglicht. Personen des Mannschaftsstandes wurden ab 1929 in Dienst gestellt. Ab 1938 werden wieder einschränkende Maßnahmen getroffen. Es wurde z. B. verfügt, daß ihre Anzahl bei den Truppen die 5% nicht überschreiten dürfe. Die Wehrpflichtigen jüdischer Konfession wurden proportional auf die „nicht geschützten“ Formationen verteilt. Ab 1940 werden sie ausschließlich zu Arbeitsformationen herangezogen, die in den Händen der Faschisten zu einem Mittel rassisch-religiösen Hasses geworden sind. Sämtliche Berufsoffiziere und deren Frauen mußten sich bezüglich ihrer Herkunft ausweisen. Offiziere, die den Vorschriften nicht entsprachen, wurden entfernt.

Nach 1941 waren 25% der Bevölkerung Nichtmagyaren. Die Heeresleitung verfügte, diese als Gleichberechtigte zu behandeln, trotzdem gab es Diskriminierungen. Offiziere, die in den besetzten Gebieten wohnten, wurden einer Prüfung unterzogen und die politisch nicht entsprechenden degradiert. Ab 1938 wurden Angehörigen des Mannschaftsstandes einer Umbildung, Umerziehung unterworfen. Dies wurde — mit Ausnahme der Südslawen — auch mit Erfolg durchgeführt. Die Nationalitäten haben ihren Militärdienst gleichberechtigt abgestattet, ihr Anteil wurde mit 20% festgelegt. Während des Krieges wurden sie in erhöhtem Maße zum Frontdienst herangezogen. In ihrem Falle wurde von der territorialen Er-

gänzung abgesehen und sie wurden in verschiedene Teile des Landes versetzt. Die Südslawen und die Rumänen wurden besonders benachteiligt, während die Deutschen Begünstigungen genossen. Ab 1942 wurde der Großteil der Nationalitäten zum Arbeitsdienst eingeteilt.

Eine der der Diskriminierung dienenden Verfahren war die Priorierung. Diese wurde bei allen einrückenden Personen durchgeführt. Bis 1930 wurde hierzu die Hilfe der Assentierungskommissionen und der lokalen Behörden in Anspruch genommen. Ab 1930 priorisierten die Organe der inneren Verwaltung und die Defensivorgane schon zentral alle einrückenden und mit der Armee in Verbindung stehenden Personen.

Die politisch Unzuverlässigen, Juden, Angehörige der Nationalitäten wurden aus bestimmten Waffengattungen und Formationen ausgeschlossen. Das waren die sogenannten „geschützten“ Institutionen. Hierher gehörten hauptsächlich Waffengattungen mit hohem technischem Niveau. Es gab auch „geschützte“ Einteilungen und Arbeitsgebiete. Bei den „teilweise geschützten“ Formationen durften schon unerwünschte Elemente bis 10% vorkommen. Bei „nicht geschützten“ Formationen bis zu 15—20%.

Die Studie beweist, daß an der Verwirklichung der Verfahren zur Festigung des Staates die Horthy-Armee tätig teilnahm. So lange das System schwach war, wurden seine Gegner aus der Armee ausgeschlossen; als sich ihr Regime dann festigte, wurden sie der Armee-Kontrolle unterzogen. Die faschistische Staatsorganisation ist im Interesse der Sicherung der Macht gegen revolutionäre und fortschrittliche Kräfte mit brutaler Grausamkeit vorgegangen.